

HARRAN ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI NO : 24

**HARRAN ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**

HAKEMLİ DERGİ

CİLT X

SAYI 4

TEMMUZ-ARALIK 2002 / ŞANLIURFA

HADİSLER IŞIĞINDA HASET HASTALIĞI VE PSİKOTERAPİ

Adem DÖLEK*

Bütün varlıklar içinde en şerefli¹ ve en mükemmel² yaratılan insanın; cimrilik, nankörlük, kıskançlık, acelecilik, öfke, korku, dünya ve mal sevgisi gibi bir çok psikolojik zaaflarının ve duyguların da olduğu bir gerçektir. Rasûlüllah (s.a.v.), gerek Kur'ân'la gerekse hadisleriyle bu zaafı tedâvî etmiş, psikoloji ilmindeki ifadesiyle psikoterapi icra etmiştir.

Nitekim, daha önceki bir makalemde bazı hadislerin psikoterapi açısından da yorumlanabileceği³ üzerinde durmuş ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu hususta icra ettiği psikoterapiye örnekler vermeye çalışmıştım. Şüphesiz haset de insanda bulunan psikolojik zaafılardan birisi olduğu için bu makalede de haset konusu ele alınarak Hz. Peygamber

*Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi. Erzincan İlahiyat M.Y.Okulu.

¹ İsrâ, 17/70.

² Tîn, 95/4.

³ Dölek, Adem, "Bazı Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, yıl,2, sayı, 4, 2003, dinbilimleri. com.

(s.a.v.)'in bu duyguyla alakalı olarak icra ettiği psikoterapi üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

I- HADİSLERDE HASET

A- Hasedin Tarifi

Türkçe'de "Çekememezlik, kıskançlık"⁴ anlamına gelen haset; "Kişinin, başkasının elinde bulunan bir nimetin yok olmasını ve sadece kendisinde bulunmasını temenni etmesidir"⁵. Diğer bir tarife göre "Kişinin, bir nimeti hak etmiş olan kimseden o nimetin yok olmasını temenni etmesidir."⁶. Buradaki "Hak etmiş olandan" ifadesiyle, hak etmemiş olan (mesela, gasbettiği bir maldan vs.den dolayı hırsız)'a haset etmek, bu tarifin dışında kalmaktadır⁷. Hasetçi; yok olmasını istediği nimetin, ister kendisine gelsin, isterse gelmesin, kendisinden başkasında olmamasını ister."⁸.

Beyhakî (v.458/1066), hasedi şöyle tarif eder: "Haset, Müslüman kardeşinde gördüğü nimetten dolayı üzüntü duymak ve o nimetin o kişiden gitmesini temenni etmektir. Haset eden kişi, bazen de o nimetin sadece kendisinde olmasını arzu eder."⁹. Beyhakî'nin "Kişinin

⁴ Sâmî, Şemseddin, *Kâmûs-i Türkî*, Beyrut, 1989, s.548; Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1993, s. 334;

⁵ İbnu Manzur, Muhammed b. Mukerrem, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, ts., III, 148; Firuzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsu'l-Muhîd*, Beyrut, 1991, I, 560-561; Ebûlbeka, Eyyub b. Musa, *Külliyat*, Beyrut, ts., 672; Samî, s.548; İbnu Hacer, Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî*, Beyrut, 1988, X, 396; Heytemî, Ahmed, *ez-Zevâcir an İktirâfî'l-Kebâir*, Mısır, 1951, I, 57; Mubârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahim, *Tuhfetu'l-Ahfazi bi Şerhi't-Tirmizî*, Beyrut, 1990, VI, 54; Necatî, M. Osman, *Kur'ân ve Psikoloji* (Terc: Hayati Aydın), Ankara, 1998, s. 81; Necatî, *Hadîs ve Psikoloji* (Terc: Mustafa Işık) Ankara, 2000, s. 108 vd.

⁶ Râğîb el-İsfahânî, *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Beyrut, ts., 118; Nevevî, Muhyiddin, *Şerhu Sahîh-i Müslim*, Beyrut, ts., XVI, 116.

⁷ Hırsızın çaldığı veya gasbedicinin gasbettiği nimetin ondan mahrum kalmasını istemek haset olmadığı gibi, haksız olarak elde ettiği o nimetin kendisinden alınarak hak sahibine teslim etmeye çalışılması da insanî bir vazifedir.

⁸ Nevevî, VI,116.

⁹ Beyhakî, Ahmed, *Şuabu'l-İman*, Beyrut, 1990,V, 263.

müslüman kardeşindeki nimetin zevalini istemesi” ifadesiyle, kafirin elinde bulunan nimeti kuskanmak¹⁰, bu tarifi dışında kalmaktadır.

Âlûsî (v.1270/1854) de; başkasındaki nimetin yok olmasını temenni etmek haset olduğu gibi, başkasında nimetin olmamasını veya başkalarındaki fakirlik ve noksanlığın devam etmesini istemenin de haset olduğunu söylemektedir¹¹. Türkçe’de, başkasındaki nimetin yok olmasını veya kendisine geçmesini istemeye “çekememezlik”; başkasının fakirliğinin ya da noksanlığının devam etmesini arzu etmeye de “istememezlik” denmektedir. İster çekememezlik olsun, ister istememezlik olsun, her ikisi de hoş olmayan, dînen ve ahlâken kabul edilmeyen durumlardır.

Âsım Efendi (v. 1820) de; hasedi: “Fâdil ve mütene’im bir adamın faziletinin ve nimetinin, kendisine mutehavvil olmasını yahut ondan zail ve meslub olmasını temenni eylemek mânâsındır.”¹² şeklinde ifade eder.

Tariflerden de anlaşıldığı üzere haset; bir kişinin, başkasında bulunan üstün nitelik (nimet ve fazilet)’lerin yok olmasını ve sadece kendisinde olmasını temenni etmesi ya da o üstünlüklerin kendisinde olmamakla birlikte çekemediği kişide de bulunmamasını istemesidir. Böylece hasette esas olan, başkasındaki nimetin yok olmasını veyahut sadece bencil/egoist bir düşünce ile yalnız kendisinde olmasını arzu etmektir.

Zulüm anlamına gelen “Bağy” kelimesi, Kur’ân’da “haset” mânâsında da kullanılmaktadır¹³. Çünkü hasedin söze ve eyleme dönüştürülmesinde başkalarının hakkına maddî ve mânevî tecavüz etme, eziyet etme ve zulmetme bulunmaktadır¹⁴.

¹⁰ Kafir veya facir kişilerin sahip oldukları üstünlükleri, fitne ve fesat çıkarmaları gibi faaliyetlerde bulunmaları durumunda bunların imkanlarından mahrum kalmalarının temenni edilebileceği belirtilmektedir. (bkz. Gazâlî, Muhammed, *İhyâu Ulûmi’l-Din*, Beyrut, ts., III, 236, Heytemî, I, 57; Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tecüme ve Şerhi*, Ankara, 1989, VI, 323).

¹¹ Âlûsî, Şihabuddin Mahmud, *Rûhu’l-Meâni*, Beyrut, 1985, XXX, 284.

¹² Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, I, 1120.

¹³ Meselâ, bkz. Bakara, 2/90, 213; Âl-i İmrân 3/19; Şura, 42/14, Câsiye, 45/17.

¹⁴ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Eser Neşr. 1971, IX, 6406.

Hasetçi, haset ettiği kişinin elindeki nimetlerin zevali hususunda çaba sarfetmeye geçerse “bâği” olur¹⁵. Çünkü “Bağy”ın kaynağı hasettir. Zâlime “bâği” denmesi; hasetçinin, Allah’ın mahsud (haset edilen)’a ihsan ettiği nimetlerin yok olmasını istemekle ona zulmetmesinden dolayıdır¹⁶.

B- Hadislerde Haset Kelimesinin Kullanılış Şekilleri

Arabça bir ifade olan “Hased” kelimesinin, hadislerde birden fazla mânâda kullanıldığı görülmektedir:

1- Bazı hadislerde “haset” kelimesi; başkasında bulunan üstünlüklerin yok olmasını ve sadece kendisinde kalmasını temenni etmek ya da o üstünlüklerin kendisinde olmamakla birlikte çekemediği kişide de bulunmamasını istemek anlamına gelen “Çekememezlik ve istememezlik” mânâsında kullanılmaktadır¹⁷. Yukarıda bunun tariflerini verdiğimiz için burada bu kadarla yetiniyoruz.

2- Bazı hadislerde; kadının, kocasının sevgisinin yalnız kendisine olmasını isteyerek kumasını kıskanması/ğayret mânâsında kullanılmaktadır. Mesela; Hz. Peygamber’in Hz. Hatice’yi bazı vesilelerle methetmesi üzerine Hz. Aişe’nin: “Hatice’yi haset ettiğim gibi hiçbir kadını haset etmedim.”¹⁸ ifadesindeki “haset” kelimesi “ğayret” mânâsında kullanılmaktadır. Aynı hadisin başka bir rivayetinde “haset” kelimesi yerine “ğayret”¹⁹ kelimesi kullanılmaktadır.

3- Bazı hadislerde de; namusa hâle veren durumlardan korumak mânâsına gelen “ğayret”²⁰ anlamında kullanılmaktadır. Bu mânâdaki “haset” Arapça’daki “Ğayret, ğayr, ğıyar” kelimelerinin karşılığıdır ve “kıskanmak” mânâsına olan “ğayret” anlamında mecâzî olarak kullanılmaktadır. Mesela; erkeğin ailesini ve namusunu, kadının da kocasını başkasından haset etmesi/kıskanması, o kişinin hamiyetinden olup

¹⁵ İbnu Hacer, *Feth*, X, 396; Mubârekfûri, VI, 54.

¹⁶ İbnu Manzur, XIV;79.

¹⁷ Konunun işleniş seyri içinde ilgili hadisler zikredilecektir.

¹⁸ Tirmizî, Muhammed b. İsa, *Sünen*, İst.,1992, Menâkıb, 61.

¹⁹ Tirmizî, Menâkıb, 61.

²⁰ İbnu'l-Esir, Mecdüddin, *en-Nihaye fi Ğaribi'l-Hadis ve'l-Eser*, Beyrut, ts., III, 401; İbnu Manzur; V, 41.

başkalarının, namusuna vereceği kötü hallerden kendisini koruması gereğinden ve kendi namusuna göz dikmesini hoş görmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu mânâdaki haset de, övülmüş ve bunun yapılması da istenilmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), “Kıskançlığın bazısını Allah sever, bazısını da çirkin görür, Allah’ın hoşlandığı kıskançlık, kötülüğün kuvvetle muhtemel olduğunda gösterilen tepkidir, Allah’ın hoşlanmadığı kıskançlık da, kötülük belirtisi olmadığı yerde gösterilen tepkidir.”²¹ buyurmaktadır. Hadîste geçen kıskançlık “ğayret” kelimesi ile ifade edilmiştir.

Hadîste, “ğayret”in ifrat noktası olan ve kötülüğe sebep olmayan durumlarda gösterilen “kıskançlık” ile, ifsat olması durumunun muhtemel olduğu zamandaki “kıskançlık” zikredilmektedir. Meselâ, kişinin, ailesini, her hangi bir kötülük yapılması kuşkusuyla başkalarından kıskanması ğayretin orta yoludur. Fakat, hiçbir kötülük yapılma ihtimali olmadığı halde kötülük yapılır kuşkusuyla ailesini evine hapsedmesi de ğayretin ifrat noktasıdır.

Bunun bir de tefrit noktası vardır ki, o da namusunu başkalarından hiç kıskanmamaktır. Bir hadîste Allah’ın kıyamette kendilerine rahmet nazarı ile bakmayacağı belirtilen üç kısım insandan birisinin de “Ailesini kıskanmayan (deyyûs) kişinin olduğu²² bildirilmektedir.

Böylece “ğayret” mânâsındaki haset; kişinin namusunu ve ailesini başkalarının göz dikmelerinden korumasını, himaye etmesini ve başkalarının kötülük yapmasını istememesi (kerih görmesi)’ni ifade etmektedir. Bu mânâdaki haset de dînen ve ahlâken hoş karşılanan ve Allah’ın razı olduğu bir durum olmaktadır.

4- Bazı hadîslerde ise; Allah’ın rızasını kazandıracak olan güzel işler yapmada yarışmak, imkanlarını Allah’ın rızası uğrunda kullanan kişilerin sahip olduğu üstün niteliklerin, kendilerinde de olmasını arzulamak mânâsına gelen “gıbta” anlamında istiare olarak kullanılmak-

²¹ Ebû Dâvud, Cihad, 140; İbnu Mâce, Nikah, 56; Nesâî, Zekat, 66; Dârimi, Nikah, 37; Ahmed b. Hanbel, V, 445-446; Heysemi,

²² Nesâî, Zekat, 69.

tadır²³.

Bu çeşit haset, gerek Kur'ân'da ve gerekse hadîslerde tasvib ve teşvik edilen bir durumdur. Bu kısım ile ilgili geniş bilgi ileride verileceği için burada bu kadarla iktifa ediyoruz.

Özellikle üzerinde durmak istediğimiz konu, birinci maddede anlatılan hasettir. Bunun dilimizdeki tam karşılığı çekememezlik ve istememezliktir. İslam'ın kabul etmediği "haset etme" de budur.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de çekememezliğin hem ferdi, hem de toplumsal bir rahatsızlık haline geldiği ve bu rahatsızlığın, fertlerde, kurumlarda ve kuruluşlar arasında giderek arttığı, maddî ve mânevî bir çok zararlarının ortaya çıktığı dikkati çekmektedir. Bu bakımdan böyle bir konunun daha ziyade bilinmesinin büyük önemi bulunmaktadır. Zira hastalık ne derece doğru teşhis edilebilirse, tedâvisi de o derece kolay yapılabilir.

Haset etme duygusunun insandan çıkarılıp atılması düşünülemediği gibi hiç bir insanın da ondan kurtulması mümkün değildir. Ancak kişilerin psikolojik durumlarına göre haset edenlerin mertebeleri bulunmaktadır. Yukarıdan beri anlatılanlardan hareketle haset etme bakımından insanları mertebelere ayırarak konunun daha iyi anlaşılmasına çalışalım.

C- Haset Etme Bakımından İnsanların Mertebeleri

Haset, insanın tabiatında var olan bir duygudur²⁴. Hz. Peygamber de, hiç bir insanın haset duygusundan kurtulamayacağını beyan etmiştir. Bu sebeple her insanda çekememezlik (haset) bulunmaktadır. Ancak insanlar biyolojik ve karakteristik özellikleri bakımından farklı olduğu gibi, haset etme bakımından da farklılıklar arz etmektedir. Yine psikolojik her duygunun kendi içinde aşağıdan yukarıya veya kötüden iyiye doğru dereceleri olduğu gibi kişilerin durumlarına bağlı olarak hasedin de mertebeleri vardır.

²³ İbnu'l-Esir, III, 340; İbnu Manzur; VII, 359.

²⁴ İbnu Receb, Abdurrahman, *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, Müessesetu'r-Risale, ts., II, 260. Heytemî, I, 58. Gazâlî, III, 199.

İbnu Receb (v. 795/1393), haset etme bakımından insanları bir kaç kısma ayırmaktadır²⁵. Bu taksimatı güzel gördüğümüz için burada nakletmeyi faydalı buluyoruz:

1- Bazı insanlar “bâğî” denecek şekilde, haset edilen kişide bulunan nimet ve üstün vasıfları çekemez ve o nimetlerin o kişiden yok olmasına fiilî ve kavfî olarak çalışır. Bu kısma giren kişiler iki guruba ayrılır. Bunlardan:

a- Bazıları, haset edilen kişideki nimetin, onun elinden zâil olmasına ve kendisine geçmesine çalışır.

b- Bazıları da haset edilen kişideki nimetlerin ne kendisine ne de başkasına geçmesini ister. Sadece o nimetin yok olmasına çaba harcar. Bu iki guruba giren insanların hasetleri, hasedin en kötüsü ve yasaklanan haset olmakla birlikte mertebe bakımından ikincisi, birincisinden daha şerli ve daha kötü olmaktadır. Çünkü ikincisinde nimetin tamamen yok edilmesi mevzu bahistir.

Bu ikinci guruba şu örnekleri verebiliriz: Semâda Allah’a karşı işlenen ilk günah İblis’in Hz. Âdem’i haset etmesidir²⁶. Allah, Hz. Âdem’i yaratır, ona her şeyin isimlerini öğretir, meleklerin Adem’e secde etmelerini ve nihayet, Adem’e ve eşine cennette kalmalarını emreder. Fakat İblis, Âdem’in meleklerle üstün geldiğini görünce Âdem’i çekemez ve ona secde etmekten imtina eder. İblis, Âdem’i nail olduğu nimetlerden mahrum etmek ve onu Cennetten çıkarmak için çalışır. Nihayet yalanla onların ayağını kaydırır ve Cennetten çıkmalarına sebep olur²⁷. Böylece Allah’a isyanından dolayı nimetlerden mahrum olan İblis, hile ile Hz. Âdem’i de o nimetlerden mahrum bırakır.

Yeryüzünde insanlar arasında Allah’a karşı işlenen ilk isyan yine hasetten olmuş ve Hz. Adem’in çocuklarından biri, diğerini haset yüzünden öldürmüştür²⁸.

²⁵ Geniş bilgi için bkz. İbnu Receb, II, 260-263.

²⁶ Mâverdi, Ali b. Muhammed, *Edebû’d-Dünya ve’d-Din*, İst., s. 260.

²⁷ Bkz. Bakara, 2/30-36; İbnu Receb, II, 260.

²⁸ Bkz, Mâide, 5/27-28; Mâverdi, 260.

2- Kimileri de, başkasını haset ettiği zaman hasedinin gereğini yapmayan ve haset edilen kişiye fiilî ve kavfî olarak saldırıda bulunmayan kişilerdir. Bu kısım da iki guruba ayrılır:

a- Bazı kişilerde, isteğe bağlı olmadan içinde haset hissi doğar ve bu hissi yok etmeye, içinden atmaya çalışır. Ancak buna gücü yetmez. Bu duyguya mağlup da olabilir. Bu kişiler, içlerindeki haset hissini açığa vurmadıkça günah işlemiş sayılmazlar, yani mesul değillerdir.

b- Bazıları da isteyerek ve ihtiyarî olarak haset eden kişilerdir ki, bunlar hislerini fiilî ve kavfî olarak açığa vururlar. Müslüman kardeşindeki nimetlerin gitmesine sevinirler. Böyle kişiler, fiilî olmasa da sözlü olarak saldırabilirler. Şayet böyle yaparlarsa o kişiler mesul olurlar.

3- Bir kısım insanlar da haset ettiği zaman, haset edilen kişinin e- lindeki nimetlerin ondan yok olmasını istemez, fakat o kişide bulunan nimetlerin, üstünlüklerin aynısının kendisinde de olmasını ister. Bu uğurda da çaba harcar, haset edilen kişi gibi olmak ister. Bu durumda olan insanlar da iki guruba ayrılır:

a- İstenilen üstün vasıflar, şayet dünyevî üstünlükler ise, sadece dünyevî açıdan varlık sahibi olmayı temenni etmede bir hayır yoktur. Bu mânevî ciheti gözetilmeyen dünyevî üstünlüğe Kur'ân'da ve hadîs- lerde pek fazla önem verilmediği ve hatta yerildiği görülmektedir.

Mesela; Kur'ân-ı Kerîm'de dünya malının çokluğunu isteyenlerden bahsedilirken Karun'a imrenenlerin hikayeleri şu şekilde anlatılır: *"Karun, ihtişam içinde milletin karşısına çıktı. Dünya hayatının debdebesini isteyenler 'Keşke, Karun'a verildiği gibi bizim de olsa, gerçekten o büyük bir varlık sahibidir' demişlerdi. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise 'Size yazıklar olsun, Allah'ın mükafatı, inanıp yararlı işler yapanlar için daha iyidir. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir.' demişlerdi."*²⁹. Fakat Allah'ın, Karun'u ve sarayını yere batırdığını gördüklerinde ise bu sefer Karun'un yerinde olmak istememişlerdir³⁰. Öte yandan Allah, yeryüzünde kibirlenmeyenleri, şan-şöhret peşinde olmayanları ve bozgunculuk çıkarmayanları methederek *"Âhiret yurdu- nu, yeryüzünde böbürlenmeyen ve bozgunculuk çıkarmayan kimselere*

²⁹ Kasas, 28/79-80.

³⁰ Bkz. Kasas, 28/81-82.

veririz. Sonuç Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır."³¹ buyurmaktadır.

Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'e, gıbtanın zararının olup olmadığından sorulmuş, O (s.a.v.) da: "Ancak sopayla ağaca vurmanın verdiği zarar kadardır."³² şeklinde cevap vermiştir. Yani, gıbtanın zararının, hasedin verdiği zarar kadar olmadığı belirtilmektedir. Tıpkı kişinin, sopasını yapraklı ağaca vurup da ağacın, kökünden sökülmeksizin ve dallarının kırılmaksızın, yapraklarının dökülmesi gibi gıbta edenin de, dünya malı kazanmak uğrunda gördüğü zarar ancak sevabının noksanlaşması olarak değerlendirilmektedir.

b- İstenilen üstünlükler şayet dîni konularda ise bu güzeldir ve istenilecek bir durumdur. Hasedin bu çeşidine "gıbta" denilmekle birlikte istiare olarak "hased" diye isimlendirilmiştir. Bu guruba giren temenniler, makbul görülmekte hatta teşvik dahi edilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) böyle durumları istediği gibi, imrenilecek hususları da belirtmiştir.

Mesela; Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah yolunda tekrar tekrar şehit olmayı istemiş ve şöyle buyurmuştur: "Ümmetime meşakkat vermeyecek olsaydım, hiç bir cihad müfrezesinin arkasından geri kalmazdım. Allah'a yemin olsun ki, Allah yolunda öldürülüp diriltilmemi, ondan sonra öldürülüp diriltilmemi, ondan sonra öldürülmemi ne kadar çok isterdim."³³

Yine Hz. Peygamber (s.a.v.) imrenilecek şeyleri şu şekilde de beyan etmiştir: "Hased iki şeyde olur: Biri, Allah'ın kendisine Kur'ân'ı nasib edip onun haramını haram, helalini da helal kabul ederek onun hükümleriye amel eden kişi. İkincisi de; Allah'ın kendisine bol mal verip de ondan gece gündüz infakta bulunan kişi."³⁴ buyurmaktadır. Bir

³¹ Kasas, 28/83.

³² İbnu'l-Esir, III, 340-341; İbnu Manzur, VII, 359.

³³ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahih*, İst., 1992, İman, 26; Müslim b. el-Haccâc, *Sahih*, İst., 1992, İmâret, 103, 107; Nesâî, Ebû Abdirrahman b. Şuayb, *Sünen*, İst., 1992, Cihad, 18, 30.

³⁴ Tirmizî, Birr, 24; Ahmed b. Hanbel, II, 36; Beyhakî, V, 263; İbnu Receb, II, 262; Ayrıca bkz. Buhârî, İlim, 15.

rivayette de "... o malla akrabasını görüp gözetir ve Allah'a itaatle amel eder. Bu kişi gibi olmayı arzulamaktır."³⁵ şeklinde geçmektedir.

Allah'a itaat ve ibadet; mâlî veya bedenî veyahut hem mâlî, hem bedenî şekilde olur. Dikkat edilirse hadîste iki hususa da dikkat çekilmektedir: İlim ve mal. Hem mâlî hem de bedenî olan ibadet şekilleri esas itibariyle bu iki noktada toplanmaktadır. Onun için insanı Allah'a ulaştıracak ilim ve malı temenni etmek ve bu uğurda gayret sarf etmek güzel ve matluptur. Hz. Peygamber (s.a.v.), nefis ve şer hesabına kullanılacak -ister ilim olsun, ister mal olsun- her türlü faziletin ve imkanın insana sorumluluk getirmesi sebebiyle dünyevî açıdan olan üstünlük temennilerini tavsiye etmemiş³⁶ aksine insana âhireti ve ebedî mutluluğu kazandıracak durumları tavsiye etmiştir. Bir hadîste "Allah'ım! Senden gıpta edilen iyi şeyler nasib etmeni ister, iyi halimizden kötülüğe düşürecek durumlardan da Sana sığınırız/ Allahümme gıbtan velâ hebtan"³⁷ buyurulması da insanı imrendirecek iyi haller ve mevkilere sahip olmanın istendiğini göstermektedir.

Bir hadîste de "Haset ve temelluk ancak ilim öğrenmede olabilir."³⁸ buyurularak ilim öğrenmek ve bu ilimle amel edip başkalarına da öğretmek hem arzu edilen, hem de tavsiye edilen bir durumdur.

Mezkur hadîslerde belirtilen ve gıpta edilmesi tavsiye edilen durumları, birer örnek kabul ettiğimizde, Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olan her şeyin temenni edilebileceği söylenebilir.

Bu bakımdan hadîste dikkati çeken bir husus da; insan, başkasındaki malın-mülkün kendisinde olmasını temenni ederken, sadece dünyevî bakımdan "Onun gibi zengin olayım, onun gibi makam ve mevki sahibi olayım vs." tarzındaki temenni etmesi değil, "O malı-mülkü ve makamı Allah'ın rızasını kazanmak için sarfedebileyim." şeklinde temenni etmesidir. Mesela hadîste; fakir olan bir insanın, malını Allah yolunda infak eden kişiyi gördüğü zaman "Benim de malım olsa idi, onun yaptığı gibi ben de yapardım." dediğinde her ikisi de

³⁵ Suyûtî, Celaluddin, *el-Câmiu's-Sağîr*, Beyrut, 1990, h. no: 3818 (İbnu Asâkir'den naklen).

³⁶ Canan, VI, 324.

³⁷ İbnu'l-Esîr, III, 340.

³⁸ Beyhakî, V, 277.

sewab bakımından eşit olduğu³⁹ bildirilmektedir. Bu önemli bir noktadır. Bu husustaki yarış tasvib ve teşvik edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'deki "İyi işler için yarışınlar, bu işler için yarışınlar"⁴⁰, "Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın."⁴¹, "Allah'ın mağfiretine ve cennete koşun ..."⁴² âyetleri buna delalet etmektedir. Elbette ki, Allah'ın rızasını kazanmada yarışırken onun dünyevî yönü de olacaktır. Bu da Allah'ın vermiş olduğu kabiliyetleri ve imkanları iyi kullanmak, çalışmak ve üstün çaba sarf etmektir. Neticede elde edilen imkanları, faziletleri, üstünlükleri Allah'ın rızası uğrunda kullanabilmektir. Bu şekildeki bir yarışta dikkat edilecek esas, başkasının geri kalmasını temenni etmek değil, kişinin, kendisinin maddî-mânevî noksanını görerek başkalarında gördüğü üstün meziyetlere ulaşmaya çalışmasıdır. Bu bağlamda mü'min; mevcuda iktifa etmemeli, maddî ve mânevî servetini daha çok artırmak için gayret göstermelidir. Hatta kendisinde üstün meziyet olanlar da başkalarının kendisi gibi olmasını isteyerek onları çalışmaya teşvik etmeli ve bu düşünce içerisinde yarışmalıdır.

"Amellerin en faziletlisi"⁴³, "En hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğrendir."⁴⁴, "En hayırlınız ailesine hayırlı olanınızdır, Ben de ailesine en hayırlı olanınızdır."⁴⁵, "İnsanların en hayırlısı, insanlara en çok faydalı olanıdır."⁴⁶ gibi Hz. Peygamber'in hadislerinde geçen "en hayırlınız, en faziletli olanınız" şeklindeki ifadeler dikkat edildiği zaman, insanların; maddî ve mânevî, sosyolojik ve psikolojik durumlarına göre en hayırlı, daha üstün olan şeylere teşvik edildiği görülmektedir.

İşte bu şekildeki üstünlükler, hem Kur'ân'da hem de hadislerde teşvik edilirken, insanı hem çalışmaya hem de Allah'ın rızası uğrunda

³⁹ Tirmizî, Zühd, 17; İbnu Mâce, Zühd, 26.

⁴⁰ Mutaffîfîn, 83/26.

⁴¹ Bakara, 2/148.

⁴² Al-i İmrân, 3/133; Hadid, 57/21.

⁴³ Müslim, İman, 140; Ebû Dâvûd, Sünnet, 2;

⁴⁴ Buhârî, Fezailü'l-Kur'ân, 21; Ebû Dâvûd, Vitr, 14; Tirmizî, Sevabu'l-Kur'ân, 15; İbnu Mâce, Muk., 16.

⁴⁵ İbnu Mâce, Nikah, 50.

⁴⁶ İbnu Hacer, *el-Metalibu'l-Âliye*, I, 264.

imkanlarını kullanmaya sevk etmekte, dolayısıyla insana mutluluk kazandırmakta ve onu ahlâken de olgunluğa erdirmektedir.

Açıklamalarda da görüldüğü gibi, kötü (mezzum) olan haset, gıbtadan farklı bir durumdur. Çünkü haset, başkasının lehine olan bir hayrı istememek ve ondan o hayırlı şeyin yok olmasını istemektir. Gıbta ise başkasında olan nimetin ve hayırlı şeyin aynısının kendisinde de olmasını arzu etmektir⁴⁷. Fakat haset eden adam, Allah'ın bir müslümana verdiği nimeti, kendisine yapılmış bir kötülük olarak düşünür ki, bu o hasetçinin cehaletinden kaynaklanmaktadır. Çünkü o hasetçi, müslüman kardeşinde olan nimetin varlığının kendisine her hangi bir zararının olmadığını ve Allah'ın hazinesinin çok geniş olup istediğine istediği kadar verdiğini bilemiyor. Bazen de Allah'ın takdirine ve taksimine kızıyor. Dolayısıyla hasetçi, bu haliyle küfre yaklaşmış oluyor. Bu cehaleti olmasa o zaman hasetçi: "Allah'ın takdirine değil, Allah'ın o kişiye ihsan ettiği nimetlerden dolayı içimde oluşan üzüntüden hoşlanmıyorum."⁴⁸ şeklinde düşünecek, içindeki düşmanlığa düşmanlık edecek ve başkasındaki nimetlerin yok olmasını temenni etmeyecektir.

4- Bir kısım insan da, içinde haset hissi duyduğu zaman, o hissini izale etmeye çalışır. Haset ettiği kişiye ihsanda bulunur, ona dua eder, onun üstün vasıflarını başkalarına da söylemek suretiyle hasedini yok etmeye gayret gösterir, kardeşine olan haset hissini, sevgi hissine çevirmeye çalışır. Böylece kendisi için olmasını arzu ettiği şeyin, müslüman kardeşi için de olmasını ister, başkalarını kendinden üstün görmeyi arzu eder. Bu durum, imanın en üstün mertebelerindedir. Bu mertebeye ulaşan kişi de kamil bir mü'min olur⁴⁹. Böyle bir insanın

⁴⁷ Bkz. Âsım Efendi, I, 1120; (Heytemî; gıbtayı vacib, mendub ve mübah olmak üzere üç kısma ayırır ve İman, namaz, zekat gibi dinî emirleri yerine getirenlere gıbtayı vacib ve masiyete rıza göstermenin ise haram ; ilim ve sosyal yardımlaşma gibi hususlardaki gıbtanın mendub; evlenme gibi durumlarla elde edilen nimetler hususundaki gıbtanın ise mübah olduğunu söyler.) Heytemî, I, 57; Ayrıca bkz. Hâzin, *Tefsîr*, I, 349; Elmalılı, VIII, 5663.

⁴⁸ Beyhakî, V, 263.

⁴⁹ Hadîste "Kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe kamil bir mümin olamazsınız." buyrulmaktadır. (Buhârî, İman, 7; Müslim, İman, 81).

kalbinde haset ile iman bir arada bulunmaz, bulunsa da hasedin hiç bir tezahürü görülmez.

Bazı kişilerde de takvasından dolayı içinde haset hissi uyanır ki, kişi bu hisle amel etmemek ve hasedi fiiliyata dönüştürmemek için çaba gösterirse bunda mazur sayılır. Çünkü insanın gönlüne gelen hatıralardan birisi olan haset hissidir ki, bunun sökülüp atılması imkansızdır. Bu bakımdan haset hissi söze ve eyleme dönüştürülmedikçe insan sorumluluktan kurtulur⁵⁰. Onun için hiç bir insana “haset etme” denemez, fakat sahip olduğu haset duygusunun yönünü iyiye çevirmesi ve o duyguyu iyi yönde kullanması söylenebilir.

D- Haset Duygusunun İnsanda Bulunmasının Hikmeti

Hased, fitrî bir duygudur. Fitrî olan bir şey de insana Allah tarafından bazı gayeler için verilmiştir. Çünkü insanda bulunan hiç bir şey abes değildir, boşuna yaratılmamıştır⁵¹. Bu bakımdan insanoğlunda, hemcinslerine karşı üstün olmak arzusu bulunmaktadır. İnsanda bulunan ve fitrî olan bu duygu bir kusur değil, bir meziyettir. Çünkü insanda bulunan ve iyi yönde kullanılmasından kaynaklanan yarış ve rekabet hissi, bütün terakkinin zemberiğidir⁵². İnsanda üstün olma hissi olmasaydı ilimde ve amelde hiç bir ilerleme olamazdı. Dolayısıyla bu duygunun insanda bulunması kötü değil, o duygunun kötüye kullanılması kötüdür.

Konu ile ilgili olarak psikolog ve psikiyatrist olan Alfred Adler (v.1937)'in şu açıklamalarını burada zikretmenin yerinde olacağı kanaatindeyim. O şöyle der: Kuşkusuz hepimizde yaratılıştan bir ölçüde çekemezlilik bulunur. Ne var ki, az miktarda çekemezlilik hiç de fena bir özellik değildir ve düpedüz normaldir. Ancak çekemezlilik yararlı olmak zorundadır. İnsanı çalışmaya kanalize edebilmeli, insanda ilerleme eğilimi uyandırmalı ve sorunların üzerine gitme isteğini ona verebilmelidir. Böylesi durumlarda çekemezliğin yararsızlığı söylenemez. Dola-

⁵⁰ Heytemî, I, 58.

⁵¹ Coşkun, Selçuk, *Bir Eğitimi Olarak Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı*, Erzurum, 1996, s. 296.

⁵² Canan, VI, 321.

yısıyla hepimizde varlığı kuşku götürmeyen birazıcık çemezlilikler karşısında anlayış göstermemiz gerekmektedir⁵³.

E- Haset Etmenin Zararları

Haset duygusunun kötüye kullanılmasının insana verdiği zarar anlatılırken, haset etmenin zehirli bir yılan ve kalbi ifsat eden bir nesneye benzediği⁵⁴, insana asla bir yarar sağlamadığı ifade edilmekte⁵⁵; hasetçinin de, insanı parçalamak için yaklaşan bir arslandan daha tehlikeli olduğu⁵⁶ belirtilmektedir. Aynı zamanda haset etmenin, hem dîni ifsat ettiği⁵⁷ hem de bedene zarar verdiği beyan edilmektedir⁵⁸.

Haset etmenin zararlarını fert, toplum ve din açısından olmak üzere üç grupta değerlendirmek mümkündür.

1- Fert Açısından

Yukarıda da belirttiğimiz gibi haset; birinci olarak ferdî açıdan değerlendirildiğinde; haset eden, başkasında herhangi bir nimet gördüğünde, o nimet, haset ettiği kişide devam ettikçe kendinin noksan olduğunu ve o nimetlerden mahrum kaldığını düşünerek o nimetlerin yok olmasını temenni etmesiyle, bu hissini dışa aksettirmese bile, onun içinde mânevî bir kor ateş meydana gelir ve hasetçinin bedenini içinden yakıp yok eder. Bu bakımdan hasedin etkisi, haset edilen düşmandan önce, hased edenin kendisinde görülür. Nice haset edenler, kendilerini helak ederler, fakat haset edilenin haberi bile olmaz.

Haset eden kişi inkarcı (câhid)dır. Çünkü o, Allah'ın kendisine taktir ettiği (nimet)e razı olmamaktadır⁵⁹. Halbuki insanın vazifesi; başkasının malının ve üstün niteliklerinin muhasebesini yapmak değil, kendisine verilen maddî ve mânevî nimetleri işlettirmek ve onların şükürünü eda etmektir. Allah, Kur'ân'da "*Rabbinin rahmetini onlar mı taksim edip paylaşıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini*

⁵³ Adler, Alfred, *Yaşama Sanatı* (Ter. Kamuran Şipal), İst., 1998, s. 97.

⁵⁴ Edmondo de Amicis, *Çocuk Kalbi* (Çev. İbrahim Alaattin), İst, 2001, s., 287.

⁵⁵ Adler, *Yaşama Sanatı*, s. 97

⁵⁶ Mâverdi, 265.

⁵⁷ Mâverdi, 265; Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı* (Ter. Kamuran Şipal), İst., 1998, s. 248.

⁵⁸ Mâverdi, s., 260.

⁵⁹ Kuşeyrî, Abdülkerim, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fi İlmi't Tasavvuf*, Beyrut, 1993, s.,155.

*aralarında Biz taksim ettik, birbirlerine iş gördürmeleri için kimini kimine derecelerle üstün kıldık, Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha üstündür.*⁶⁰ buyurmaktadır.

Bir başka âyette de “Allah’ın sizi birbirlerinizden üstün kıldığı şeyleri temenni (haset) etmeyin ...”⁶¹ buyurulmaktadır. Bu âyet yorumlanırken; kişinin, başkalarına verilen mal-mülk, evlat vs. şeyleri haset etmek olduğu gibi, kadınların erkeklere ait bazı üstün nitelikleri, erkeklerin de kadınlara ait bazı faziletleri temenni etmelerinin de haset olduğu ve bundan dolayı da bu tür temennilerde bulunmalarının reddildiği ifade edilmektedir⁶².

Elmalılı da bu âyetin tefsirini şöyle yapar: “Allah’ın, bazınıza diğerdinden fazla olarak bahşettiği mukaddaratı temenni etmeye kalkışmayın, birbirinizin malına, makamına ve sair nail olduğu vehbî veya kesbî mazhariyetlerine göz dikmeyiniz. Zira bu gibi temenniler, evvela; haset, nefsanîyet ve düşmanlık uyandırır. İkinci olarak; Allah’ın takdir ve taksimine rızasızlığı gösterir. Üçüncü olarak da; kendi hakkında mukadder olmayan bir şeyi temenni etmek kaderin hikmeti ile muaraza etmek ve boş yere elem çekmektir. Diğerinin hakkında kesb ile mukadder olanı kuru kuru temenni etmek bir atalet ve batalet ve vakti zayi etmektir. Kesbî olmayanı temenni etmek de boş yere imkansız olan bir şeyi temenni etmektir.”⁶³

Haset etmek kişiyi, kemâlâta düşman yapar, mahsudun zarar görmesinden ve sahip olduğu faziletlerden mahrum kalmasından memnun olur. Halbuki münâfis (yarışçı) kemâle aşıktır, o karşısındaki kişinin ya da rakibinin geri kalmasını değil, daha ileri gitmesini arzu eder. Bu da müsabaka ile ve “Artık çalışanlar da bunun gibi bir gaye için çalışmalıdırlar.”⁶⁴ âyetinin ifade ettiği dünya ve âhiret saadetini kazandıracak işlerde çalışmakla olabilir.

⁶⁰ Zuhurf, 43/32.

⁶¹ Nisa, 4/32.

⁶² İbnu Receb, I, 309; Ayrıca bkz. Hâzin, I, 349; Aydın, Hayati, *Kur’ân’da İnsan Psikolojisi*, İstanbul, 2002, s., 278.

⁶³ Elmalılı, II, 1346.

⁶⁴ Saffât, 37/61.

Haset etmek kişiyi, huzursuz eder; dünyada ve âhirette mutlu yaşayamaz. Bu “el-Hasûd lâ yesûd/ haset eden huzur bulamaz.”⁶⁵ deyiimiyle ifade edilmiştir. Zira dünyada hüznün ve tasanın verdiği acı ve elem, âhirette de azabın vereceği elemden dolayı dünyada ve âhirette huzurlu yaşaması mümkün değildir⁶⁶.

Muâviye b. Süfyan (v. 60/679), “Her insanı razı ederim, ancak hased edeni razı edemem. Çünkü o ancak nimetin yok olmasından razı olur.” derken, bir başka ifadesinde de “Şerrin sıfatları içinde hasetten daha çok adaletli bir sıfat yoktur. Çünkü haset; hâsidi, haset edilenden önce öldürür.”⁶⁷ demiştir.

Haset etmek, mânevî açıdan da hâsidin amelinin yok olmasına sebep olur. Çünkü hâsîd, Allah’ın takdirine ve taksimine rıza göstermediğinden başkasında bulunan üstün meziyetleri çekemez; hem Allah hakkında, hem de insanlar hakkında su-i zanda bulunur. Dolayısıyla, başkalarının sahip olduğu nimetlerin yok olması için her türlü hileleri yapmak için gayret gösterir. Bu sebeple de haset, hâsidin amellerinin yok olmasına sebep olur. Hz. Peygamber’in “Hased; iyilikleri yer bitirir, tıpkı ateşin odunu (veya otu) yakıp bitirdiği gibi ...”⁶⁸ hadîsi bu gerçeği ifade etmektedir. Böylece hased, hasetçinin hem dünyevî hem de uhrevî hayatını mahveder.

Haset etmek; olgun mü’minin değil, kafirin ve münafığın özelliğidir. Onun için Hz. Peygamber (s.a.v.) “Mü’min bir insanın kalbinde imanla haset bir arada bulunmaz.”⁶⁹ buyurmakla bu hakikati ifade etmiştir. “Mü’min gıpta eder, münafık haset eder.”⁷⁰ ifadesi de bu gerçeği beyan etmektedir. Çünkü mü’min, Allah’ın takdirine inanır; münafık ve kafir ise Allah’ın takdirine ve taksimine inanmadığı için

⁶⁵ Mâverdî, 264; Sehâvî, *el-Mekâsîdu'l-Hasene*, Beyrut, 1985, 308; Aclûnî, İsmail, *Keşfu'l-Hafa*, Beyrut, 1988, I, 361.

⁶⁶ Kuşeyrî, 155; Ayrıca bkz. Saygılı, *Mutluluk Elimizde*, İst., 2001, s., 73-74.

⁶⁷ Kuşeyrî, 156.

⁶⁸ Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş’as, *Sünen*, İst., 1992, ; Beyhakî, V, 266; Suyûtî, *el-Câmi*, h. no: 3817. Münzirî, Zekiyuddin, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, Mektebetu Pamuk, ts., III, 326.

⁶⁹ Nesâî, Cihad, 8.

⁷⁰ Gazâlî, III, 189 (İbnu Ebi'd-Dünya'dan nakleder.); Aclûnî, II, 295.

başkalarında özellikle de inanan insanlarda bulunan nimetlere razı olamaz, başkalarının elindeki göz diker, onun sahip olduğu nimetin yok olmasını arzu eder. Onun için kafirler veya münafıklar, müslümanlara bir iyilik dokunduğunda üzürlürler, kötülük isabet ettiğinde ise sevindiklerini Kur'ân haber vermektedir⁷¹. Müslüman ise kendisi için olmasını istediği şeyin diğer müslümanlar için de olmasını ister. Müslüman, kardeşini sevindiren şeyden dolayı sevinir, onun duyduğu acıdan da üzüdür. Müslümanlar bir vücut gibidir; birine bir diken batsa öteki de ısırap duyar⁷². Hatta bir müslüman, insan olarak, masum olan bir gayr-i müslim'in bile acı duymasını arzu etmez.

Kur'ân-ı Kerîm'de ehl-i kitab (Yahudiler)'in, müslümanları çekemediklerinden bahsedilir. Onların bu hasetleri kötülenerek şöyle buyrulur: "*Ehl-i kitabın çoğunun sırf çekememeleri yüzünden hak geldikten sonra mü'minleri imanlarından çevirerek kafir olmalarını isterler.*"⁷³

Yine Yahudilerin Hz. Peygamber'e verilen peygamberlik, Kur'ân, zaferden ve müslümanlara verilen üstünlüklerden dolayı haset ettikleri belirtilmekte ve bu durumları kötülenmektedir⁷⁴.

Haset etmenin zararlarını özetlemek gerekirse şunları söylemek mümkündür:

a- Haset etmek, kişiye Allah'ın ve Rasûlünün yasaklamış olduğu bir şeyi yaptırır.

b- Haset etmek, sahibinin kalbindeki Allah'a imanı ya yok eder ya da zayıflatarak yok olmaya mahkum eder.

c- Haset etmek, haset edenin amel defterinde bulunan iyiliklerini ve iyi amellerini siler, götürür.

d- Haset etmek, sahibini faydasız hale getirdiği gibi, onunla arkadaşlık yapmakta fayda olmaz. Hasetçi zararlı kişidir, zararı da en çok kendinedir.

e- Haset etmek, sahibinin müslümanlığını kemâle erdirmez.

⁷¹ Bkz. Âl-i İmrân, 3/120.

⁷² Bkz. Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Birr, 66; Tayâlisî, Ebû Dâvûd, *Müsned*, Beyrut, ts., s.,107.

⁷³ Bakara, 2/109.

⁷⁴ Nisa, 4/54; Beyzâvî, *Tefsir*, I, 219.

f- Haset etmek, nimetlerin gitmesine ve belaların gelmesine vesile olur. Bu sebeple hasetçinin, arkadaşı ile arası açılır, arkadaşlıkları son bulur.

g- Haset etmek, sahibini geçmişte hakarete uğramış milletlerin kötü amelleri ile sıfatlamakla cahil ve aldanmış bir kişi yapar.

h- Haset etmek, sahibinin dünya saadetini ve huzurunu yok eder.

ı- Haset etmek, sahibinin âhiret saadetinin de kaybolmasına vesile olur⁷⁵.

2- Toplum Açısından

Haset etmenin, toplum açısından zararına gelince; hasetçi, içinde taşıdığı o kötü ve habis hissi tenkit, gıybet gibi söze ve eyleme dönüştürdüğünde sârî hastalık gibi topluma zarar verir. Çünkü hâsîd, başkalarında bulunan nimetlerin ve faziletlerin kaybolması için çalıştığından her türlü entrikalara sürekli baş vurur ve başkalarının ellerinde bulunan imkanların yok olmasına çalışır. Toplumu maddî ve mânevî olarak huzursuz eder. Topluma büyük zararlar verir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm'de "*Haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden Allah'a sığınma*"⁷⁶ öğretilmektedir.

Hâset, insanların birbirlerine olan sevgisini yok eder. İnsanları birbirlerine düşman yapar ve toplumsal barışı kaybettirir. Neticede içti-mâî huzursuzluk meydana getirir.

Hız. Peygamber (s.a.v.), haset etmenin adam öldürmeye bile sebep olduğunu beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: "... Hasedden sakının, zira Adem'in çocuklarından biri , diğerini hasedinden dolayı öldürmüştür."⁷⁷

Aynı şekilde devletler bazında düşünüldüğünde, kendisini süper güç olarak gören devletlerin, başkalarının elinde ve yurdunda bulunan imkanların kendisine geçmesi, kendisinin tek süper güç olması ve başkalarının onmaması için aktıkları kanlar, yaktıkları yıktıkları

⁷⁵ Münziri, III, 331-332.

⁷⁶ Felak, 113/5.

⁷⁷ Muttakî, *Kenzu'l-Umma*, III, 256.

yurtlar, yok ettikleri servetler, öldürdükleri bunca masum insanlar, hasedin ulusal boyuttaki zararının ve kötülüğünün en büyük şahididir.

Ömer b. Abdilaziz (v.101/719): “Haset edenden daha çok mazluma benzeyen bir zâlim görmedim. Çünkü o daima keder içindedir ve (hasedinden dolayı) nefes nefesedir/ Yani içinde bulunduğu psikolojik durum, sahibinin biyolojik yapısını öylesine etkilemektedir ki, -bu hasedinin şiddetinden dolayı- soluk soluğadır”⁷⁸ derken, hasedin hem ferdi hem de toplumsal zararlarına işaret etmektedir.

“Allah Tealâ, bir kuluna her hangi bir merhametsiz düşmanı musallat etmek isterse ona hasetçisini musallat eder.”⁷⁹ ifadesi, hasetçinin ne kadar zalim olduğunu bildirmektedir. Hasetçi öyle gadablı bir zalimdir ki; ne baki kalır, ne de haset etmeyi terk eder, başkalarına sözlü ve fiilî saldırıda bulunmaktan ve zulmetmekten zevk alır.

Yine Allah Teala, Hz. Süleyman’a vahyeder ve şöyle buyurur: “Sana yedi şeyi tavsiye ediyorum: Hiç bir salih kulumu aldatma ve onlardan hiç birisini de haset etme “ buyurunca Hz. Süleyman, “Tamam, bu kadar yeter ey Rabbim!” der⁸⁰.

Bişr b. el-Haris (v. 227/841); “Düşmanlığın akrabalar arasında, hasedin komşular arasında, menfaat kavgasının da kardeşler arasında olduğunu”⁸¹ söyleyerek hasedin daha ziyade komşular arasında cereyan ettiğine dikkati çekmiştir.

Haset etmek, ferdin psikolojik durumunu gösteren bir rûhî hastalık iken, topluma yayıldığında ise sosyo-psikolojik bir durum haline gelir. Böylece ferdi helak eden sârî bir hastalık olan hased, toplumu mahveden bir hastalık olur. Hâsit, bir nimet gördüğünde şaşırır kalır, haset ettiği kişinin başında musibet gördüğünde de ona sevinir. Haset eden kişiler, Adler (v.1937)’in ifadesiyle, “Davranışları bir başkasını üzüntüye sokuyormuş, hiç umursamazlar. Hatta haset duygusuyla öyle bir duruma sürüklenirler ki, en yakınlarının bile acı ve ıstırabından zevk

⁷⁸ Kuşeyri, 156.

⁷⁹ Kuşeyri, 156.

⁸⁰ Kuşeyri, 156.

⁸¹ Beyhaki, V, 278.

alır.”⁸².

İbnu'l-Mubarek (v.181/797) de: “Beni haset eden kişinin kalbindeki hasedi emîrimin kalbinde kılmayan Allah’a hamd olsun.”⁸³ ifadesiyle idarecinin haset etmesinin topluma vereceği zararın, sıradan bir kişinin haset etmesinden çok daha fazla olacağına dikkati çekmiştir

3- Din Açısından

Ferdi ve toplumu sağlıklı biçimde ayakta tutan unsurlardan birisi, o toplumun inandığı kutsal değerleri ve inançlarıdır. Toplumun dejene-re edilmesinin yollarından birisi de o toplumun sahip olduğu kutsal değerlerinin sökülüp atılmasıdır. Bazen bir insanın; makam, mevki, şan ve şöhret kazanma uğruna haset ve kinle, insanların kutsal değerlerini kazıyıp yok ederek verdiği zararı, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle anlatmaktadır:

“Önceki milletlerden size geçen hastalık, haset ve kindarlıktır. Kindarlık, hâlîka (tırâş eden)dır. Ben, hâlîka (tırâş eden)nın saçı kazıyan olduğunu söylemiyorum, fakat (buradaki) hâlîka, dini kökünden kazıyan (yok eden)dır. Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin olsun ki, iman etmedikçe Cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız, aranızda sevgiyi oluşturacak şeyi haber vereyim mi? Aranızda selamı yayınız.”⁸⁴.

Hâlîka, ustura ile saç tıraş edene denir. Hadîste, kindarlığı ve hasedi yüzünden kişinin dine verdiği zarar, “Saçı tıraş eden kişi” mânâsına gelen “hâlîka” kelimesi ile ifade edilmiştir. Böyle bir benzetme ile anlatılması, işin vahametinin büyüklüğünü ve dine verdiği zararı ortaya koyması açısından büyük önemi haiz olduğunu göstermektedir.

Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.v.), haset eden kişinin dine verdiği zararın büyüklüğüne dikkati çekerek şöyle buyurmuştur: “Kişinin mala olan düşkünlüğü (hırsı) ile müslümanın dini konusundaki çekememezliğinin verdiği zarar, iki aç kurdun koyun sürüsüne verdiği

⁸² Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, 249.

⁸³ Kuşeyrî, 155.

⁸⁴ Tirmizî, *Kıyamet*, 56; Beyhakî, V, 267; Ayrıca bkz. Beğavî, el-Huseyn b. Mes’ûd, *Şerhu’s-Sünne*, Beyrut, 1983, XIII, 117.

zarardan daha büyüktür.”⁸⁵. Bir rivayette de “mala ve makama olan hırsı” şeklinde geçmektedir.

Kişinin; mal ve makama olan sevgisi ve bu sevgiden dolayı bu iki şeyi elde etmek için gösterdiği hırs sebebi ile dine verdiği zarar, bir koyun sürüsüne salıverilen iki aç kurdun verdiği zarardan daha büyüktür. Burada kişinin hırsı aç kurtlara, hırsına mağlup olan kişinin zaafiyeti de kurtların koyunlara olan düşkünlüğüne benzetilmiştir.

Hadîste, hırsın arslana değil de kurda benzetilmesi dikkat çekicidir. Zira arslan ihtiyacı kadar olan bir kaç koyunu parçalar. Kurt ise eğer imkan bulursa tüm davayı boğarak öldürür, içinden ancak bir tanesini parçalar, yer.

Mal, şehevî duyguları tahrik eden bir çeşit güçtür. İnsanı önce mübah olan şeylere sevk ederek onlara alıştıırır, sonradan bunlarla yetinemeyeceğini telkin ederek onu şüpheli şeylere sevk etmeye ve Allah’a itaat etmekten alıkoymaya başlar. Neticede insan, mal elde etmek uğruna dininden ve izzetinden tavizler vererek dine zarar vermiş olur. Mevki kazanmak da böyledir. Hatta öyle kişiler vardır ki, makam ve mevki için malını mülkünü harcamaktadır. Yağcılık, gösteriş ve riyakârlık gibi nice kötü davranışlarda bulunarak makam elde edeyim, derken nifaka ve gizli şirke düşmektedir. Bazen de dinini ve namusunu verenler olmaktadır. Ama malı için makam ve mevkisini veren yok gibidir⁸⁶.

Bu sebepledir ki, bazen bir kişi, makam hırsı ve haset yüzünden başkalarına nice zulümler yapmaktadır. Başkalarının o makama gelmemesi için nice entrikalar çevirmekte, rakiplerini alt etmek için nice zulümler işlemekte ve başkalarının inanç ve ibadetlerine zarar vermektedir.

Esas itibariyle mânevî konuda haset olamaz. Şayet kişi, başkasının inancını yaşaması hususundaki meziyetlerini haset ediyorsa ya kendisi riyakardır, âhirette alacağı mükafata daha dünyada kavuşmak ister; ya da haset ettiği kişiyi riyakâr zanner, ona haksızlık ve zulmeder. Her

⁸⁵ Tirmizi, Zühd, 43; Dârimî, Rikak, 21; Ahmed b. Hanbel, III, 456, 460.

⁸⁶ Bkz, Mubârekfûrî, VII, 39. Dölek, Adem, *Edebî Açıldan hadislerde Teşbih ve Temsiller*, Erzurum, 2001, s. 218.

iki durumda da hasetçi zarar etmektedir. Bu bakımdan dînî yaşayış, riyakarlığı ve hasedi kabul etmez bir hakikattir.

F- Haset Etme Hastalığının Sebepleri

Haset duygusunun tezahürlerinin ortaya çıkmasının bir çok sebepleri olabilir. Bunların en başta gelenlerden bazıları şunlardır:

1-Düşmanlık: Düşmanlık, haset etmenin en şiddetli sebeplerinden biridir. Kişi, düşmanlık ettiği kişinin sahip olduğu nimetlerin kaybolmasını ister, düşmanından intikam almak düşüncesindedir. Bunu fiilen yapamazsa o nimetin onun elinden gitmesini ya da düşmanın başına bela yağmurunun yağmasını arzu eder.

2- Öfke (gadab): Haset; kinin, kin de öfkenin neticelerindedir. Haksız yere başkasına öfkelenen kişi, başkasında olan şeylerin yok olmasını, kendinde bulunanların onda olmamasını arzular.

3- Kindarlık (Buğz): Haset, kinin neticelerindedir. Başkasına kin bağlayan kişi, buğzettiği kişinin helak olmasını veya zarar içinde olmasını arzular.

4-Kibir: Çekemeyen kişi sadece kendisinin büyük olmasını, çekemediği kişinin de küçük düşmesini ve zelil olmasını ister. Bu bakımdan kibir, hasedin sebebi olmaktadır.

Müşrikler kibirlenmelerinden ve Hz. Peygamber'i de küçük görmelerinden dolayı O'nun peygamber olarak gönderilmesini kabullenmemişler ve böylesine şerefli bir görevi O'na yakıştıramamışlardır. Bu sebeple de Kureyşliler, "*Allah, bir beşeri mi peygamber gönderdi?*"⁸⁷ ya da "*Bu Kur'ân, (Mekke ve Taif gibi) iki şehirden olan büyük bir adama indirilmeli değil miydi?*"⁸⁸ diyorlar ve Kur'ân'ın; Hz. Peygamber'e indirilmesini yakıştıramıyorlar, büyüklüğün, sadece dünya malı ve dünyevî makam ile olduğunu sanıyorlardı. Mekke'de Velid b. Muğîre, Taif'te de Urve b. Mes'ud gibi dünyaca zengin gördükleri kimseleri Hz. Peygamber'den büyük kabul ediyorlardı, onun için Kur'ân'ın da onlara indirilmesini layık görüyorlardı. Allah, Kureyşlilerin Hz. Peygamber'i ve müslümanları küçük görmelerine karşılık, "*Allah, aramızdan*

⁸⁷ İsrâ, 17/95.

⁸⁸ Zuhruf, 43/31.

bunların üzerine mi lütfunu reva gördü?’ demeleri için işte Biz onların bazısını bazısı ile imtihan ettik ...”⁸⁹ buyurmuştur.

5-Üstün Gelme İsteği: Haset edilen kişi, makam, mal veya servet sahibi ise çekemeyen kişi, onun sahip olduğu bu sahalardaki üstünlüklerini düşünür ve o kişinin daha fazla yükselmesine ya da aynı seviyede kalmasına tahammül edemeyip, o nimetlerin haset ettiği kişiden gitmesini ister ki, üstünlük sadece kendisine yaklaşsın.

6-Teaccüb (kendini beğenme): Önceki ümmetlerden de peygamberlerine “*Siz ancak bizim gibi insansınız*”⁹⁰, “*Bizim gibi bir insana mı iman edeceğiz!*”⁹¹, “*Kendiniz gibi bir insana itaat ederseniz o zaman zarara uğyaranlardan olursunuz*”⁹² diyerek, kendileri gibi bir insanın peygamber olmasını, Allah’tan vahiy alan o peygamberlere yakıştıramamışlar ve onları çekememişlerdir. Kendileri gibi bir insanın peygamber olmasına teaccüb etmişler ve “*Allah bir beşeri mi peygamber gönderdi?*”⁹³, “*Bize melekler indirilmeli değil miydi?*”⁹⁴ demişlerdir. Allah da şöyle buyurmurtur: “*Size o korkunç akibeti haber vermek için, korunmanız için ve o sayede rahmete kavuşturulmanız için kendinizden bir kişi vasıtasıyla Rabbinizden size bir ihtar geldi diye teaccüb mü ettiniz?*”⁹⁵.

Bunlar birer misal olarak değerlendirildiğinde toplumda buna benzer bir çok durumlar görülmektedir.

7-Maksatların Elden Kaçma Korkusu: Bir makama veya bir hedefe göz diken kişilerden herbiri, diğerinin o hedefe yetişmemesini, sadece kendilerinin kazanmasını isterler, böylece kalplerinde haset oluşur.

8-Riyaset Sevdası: Bir makamda bulunan veya o makamın sadece kendisinin olmasını isteyen kişi, başkalarının o makama gelmesini istemez, şayet biri çıksa ve o makama geleceğini hissettirse, o zaman

⁸⁹ En’âm, 6/53.

⁹⁰ İbrâhim, 14/10,

⁹¹ Müminûn, 23/47.

⁹² Müminûn, 23/34.

⁹³ İsrâ, 17/94.

⁹⁴ Furkân, 25/21.

⁹⁵ A’râf, 63.

birbirlerinin sahip olduğu üstünlüklerin ellerinden gitmesini temenni ederler ve o makama başkalarının gelmesini istemezler.

9-Kadın Sevgisi: Hz. Âdem'in iki oğlu arasında cereyan eden hadise⁹⁶ gibi bazı erkeklerin çekememezlikten birbirlerini hatta bir çok kişiyi kadın yüzünden öldürdükleri veya zarar verdikleri çok yaşanan olaylardandır. Şunu ifade edelim ki, her nerede olursa olsun, bir meclise güzel bir kadın girse, mecliste bulunan kişilerde bir rekabet ve haset hissinin uyandığı inkar edilemez bir gerçektir.

10-Başkalarında Bulunan Üstünlüklerin Kendisinde Olmaması: Bazı kişiler, başkasındaki üstün niteliklere ve nimetlere bakar, o nimetlerin kendisinde olmadığını görür. Haset edilen kişiye karşı içinde gizli bir kin ve buğz oluşur⁹⁷.

11- Kişinin Kötü Hissi: Bazı kişiler, haset ettikleri kimselerle aralarında büyülenme veya mertebeler gibi talip olmakta isteklerinin çatışması diye bir şey olmadığı, hatta haset ettikleri kişileri tanımadıkları halde, hiçbir sebep yok iken bir takım âlim, fâzıl, mal-mülk sahibi kişileri topluluklar arasında dillerine dolarlar, nimetlerinin yok olmasını isterler ve onların sahip oldukları nimetlerden mahrum olmalarından sevinç duyarlar. Kendileri de daima rûhî rahatsızlıklar içinde kıvranırlar⁹⁸.

12- Aşırı Cimrilik ve Hırs (Şuhh): *Nefisler aşırı cimriliğe ve ihtirasa (şuhh) meyyal olarak yaratılmıştır*⁹⁹. Bu bakımdan aşırı cimrilik ve ihtiras da hasedin kaynağıdır. Dolayısıyla da huzursuzluğun sebebidir. Cimrilikte aşırı giden kişi, başkalarının malında bile cimrilik yapar, yani onların ihsanda bulunmasına göz diker ve başkalarına yardımda bulunmalarını istemez. İhsanda bulunanları çekemez, ihsan eden kişilerin başkaları tarafından sevilmesini ve tercih edilmesini istemez. O

⁹⁶ Bkz. Mâide, 5/27-30; Âyetlerin yorumu için bkz. Elmalılı, III, 1652-1656; Bu konudaki hadisin yorumu için bkz. Miras, Kamil, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Ankara, 1986, IX, 83-84.

⁹⁷ Hasedin sebepleri konusunda geniş bilgi için bkz. Gazâlî, III, 192-194 ; Kınalızâde, 230-233.

⁹⁸ Gazâlî, III, 192-194; Münziri, III, 334-335; Kınalızâde, s., 233.

⁹⁹ Nisa, 4/120.

bakımdan da cimri olan kişinin haset ettiği, ihsanda bulunan kişinin de hased edildiği görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Zulümden sakının, çünkü zulüm, kıyamet günü karanlıktır. Şuhhdan da sakının, çünkü hırs ve kıskançlık, sizden evvelki milletleri helak etmiş ve birbirlerinin kanlarını dökmeye, haramlarını da helal kabul etmeye sevk etmiştir.”¹⁰⁰, “İslâm’ı, şuhhun (aşırı cimrilik, hırs ve kıskançlığın) mahvetmesi gibi hiçbir şey mahvetmez.”¹⁰¹ buyurarak, cimrilikten sakınmayı ve cömert davranmayı öğlemektedir.

Adler (v.1937)’e göre de cimriliğin, hasetle yakından akrabalığı vardır, çocukla da hasede bağlı olarak görülen bir karakter özelliğidir. Böyle bir cimriliğin tezahürü, cimri kimsenin başka birini sevindirmeye bir türlü yanaşmaması, yani tümüyle topluma ya da toplumun bireylerine karşı yakınlık göstermekte cimriliğe kaçması, çevresine bir duvar örerek kendisine ait o değerli hazineleri güven altına almak istemesidir.

Buradan da cimriliğin, bir yandan aç gözlülük ve kendini beğenmişlik, öte yandan da hasetle ilişkili olduğu kolayca görülür¹⁰².

13- Tembellik: Tembel insan; çalışanı sevmez, çalışanı gördükçe içinde çalışana karşı çekememezlik meydana gelir. “Çalışmaktan ölecek”, “Çalışmaya doymaz.”, “İstirahat nedir, bilmez”, “Sanki hep dünyada kalacak.” gibi sözlerle hasedin tezahürü görülür.

Söz konusu maddelerin yanında, dünya sevgisi, menfaat düşkünlüğü, acizlik gibi sebepler de zikredilebilir.

Yukarıda sözkonusu edilen özellikler vb. durumlardan ötürü, günümüzde de bazı kesimlerin, dînî, millî ve devletin terakkisi için gerekli olan görevleri yapmaya liyakatli bir çok kişinin, gayretlerine ve üstün niteliklerine rağmen dünyevî bakımdan zengin ve makam sahibi olmayışları sebebiyle, böyle vazifeleri onlara layık görmedikleri veya birlikte çalışmalarını kendilerine sindiremedikleri, bu vazifeleri zenginlikleri ya da üst makamlarda bulunan yakınları hasebiyle sadece

¹⁰⁰ Müslim, *Birr*, 56;

¹⁰¹ Suyûtî, *el-Câmi*, h. no: 7978 Ebû Ya’lâ’dan naklen).

¹⁰² Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, s.250.

kendilerinin yapma haklarının olduğu vehmiyle büyükdendikleri görülmektedir.

Bu sebeple sadece kendi bencilliğinden ve menfaatine düşkünlüğünden dolayı devletin ve milletin maddî ve mânevî terakkisine çalışanların kıskanıldığı, dolayısıyla topyekün milletin ve devletin zarara uğratıldığı kendini göstermektedir.

G- Hasedin Kaynakları

Haset etme daha ziyade aynı yaştaki, aynı meslekteki kişiler arasında görüldüğü gibi, akrabalar arasında ve mekan itibariye birbirine yakın olanlar, ortak olanlar ve market, holding, imalatçı ve üretici gibi aynı özellikleri taşıyanlar arasında da sıkça cereyan etmektedir. Mesela; bir âlim diğer âlimi, tütekim malları satan bir market sahibi diğer market sahibini, bir deri imalatçısının diğer deri imalatçısını, aynı öğretmenin bir öğrencisinin diğer öğrenci arkadaşını, birden fazla evli olan kişinin hanımları kumalarını vs. daha çok haset ederler. Büyük bir mevki sahibi, bu alanda kendi mevkiine yakın olanları haset edebilir¹⁰³. Fakat ayrı özelliklere sahip olanlar arasında haset az görülür veya hiç görülmez. Mesela, ayakakbı satıcısı ile bir ziraatçı arasında haset pek cereyan etmez. Yabancılar ve birbirine uzak olanlar arasında da haset az olur.

H- Haset Etmenin Hükmü

Baştan beri yapılan açıklamalarda da görüldüğü gibi başkalarının elindeki üstünlüklerin ve nimetlerin yok olmasını ya da sadece kendisinde olup başkalarında olmamasını istemenin hem ferde hem de topluma ne kadar zararlı olduğu anlaşılmıştır. Bu bakımdan haset duygusunun kötü yönde kullanılması, İslâm dininde kötü (mezzum) kabul edildiği gibi diğer dinlerde de iyi kabul edilmemiştir¹⁰⁴.

Haset etmenin kötü bir durum olduğunu belirten Beyhaki (v.458/1066), hasedi terk etmeyi imanın şubelerinden sayar ve kırk üçüncü sırada bununla ilgili geniş açıklamalarda bulunur¹⁰⁵.

¹⁰³ Gazâlî, III, 194-195; Kınalızâde, s., 234.

¹⁰⁴ Miras, XII, 240.

¹⁰⁵ Beyhakî, V, 263-278.

Mâverdî (v.450/1058), hasedin kötü bir huy olduğunu ifade eder¹⁰⁶. Heytemî (v. 974/1566) de, büyük günahları açıklarken Allah'a ortak koşmak ve gösteriş yapmaktan sonra üçüncü sırada haset etmeyi zikreder¹⁰⁷ ve haset duygusunun kötü yönde kullanılmasının hem haram hem de herhâlukârda fâsk olduğunu söyler¹⁰⁸. Elmalılı (v.1942) da haset etmenin büyük günahlardan kabul edildiğini ifade eder¹⁰⁹.

Bütün ahlâkçılar da hasetle ilgili âyet ve hadîslere dayanarak ve hasedin psikolojik ve sosyal zararlarını da göz önüne alarak, hasedi haram saymışlardır¹¹⁰.

Haset duygusunun hayırlı şeylerde ve iyi işlerde yarışma (tenâfûs ve rekabet) mânâsına gelen haset diğer bir ifadeyle gıpta haram değildir, hatta teşvik bile edilmektedir. Hatta haset, söz ve fiile dönüştürülmemekle birlikte kişi, bu konuda nefsi ile mücadele ederek Allah'ın hoşuna gidecek işlerde bulunursa o zaman büyük sevaba nail olur¹¹¹.

II- HASET HASTALIĞININ TEDÂVİSİ (PSİKOTERAPİ)

Her derdin devasının olduğunu¹¹² beyan eden Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, haset duygusunun kötüye kullanılması ile meydana gelen rahatsızlıkları, zamanının şartları içerisinde psikoterapi yöntemleri ile tedâvî ettiği görülmektedir. Bu bakımdan haset ile ilgili hadîsleri, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in icra ettiği psikoterapi açısından değerlendirmeye çalışacağız. Açıklamaya geçmeden önce psikoterapiye kısaca temas etmemiz faydalı olacaktır.

A-Psikoterapinin Tarifi

¹⁰⁶ Mâverdî, s., 260.

¹⁰⁷ Heytemî, I, 47.

¹⁰⁸ Heytemî, I, 57.

¹⁰⁹ Elmalılı, II, 1346.

¹¹⁰ Çağrıci, Mustafa, "Haset", D.İ.A. XVI, 388.

¹¹¹ Elmalılı, IX, 6405.

¹¹² Bkz. Buhârî, *Sahih*, Tıb, 1; Müslim, Selâm, 69; Ebû Dâvûd, 1; Tirmizî, Tıb, 2; İbnu Mâce, Ebû Abdillâh, *Sünen*, İst., 1992, Tıb, 1; Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, İst., 1992, Ayn, 12; Hâkim, Muhammed b. Abdillâh, *el-Müstedrek alâ's-Sahihayn*, Beyrut, 1990, IV, 218; İbnu'l Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, Beyrut, ts., s.8; Suyûtî, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, Beyrut, 1986, 97-101.

Psikoterapi: “İnsanın ruhsal yapısını anlamak, çözümlemek, desteklemek geliştirmek, olgunlaştırmak ve iyileştirmek anlamına gelir. Yani, insanın kendisiyle ve başkalarıyla barış içinde olmasına, dengesini ve düzenini sürdürmesine, çevresiyle uyum sağlamasına yönelik ruhsal tedâvî yöntemleridir.”¹¹³.

Diğer bir tarife göre de “Daha olgun ve uygun bir ruhsal denge sağlamak amacı doğrultusunda zihinsel ve duygusal bozukluk gösteren hastalarla düşünce ve duygu alışverişi kurularak yürütülen bir tedâvî bilimi ve sanattır. Çok genel bir başlık altında söylemek gerekirse, duygusal çatışmaları çözümleyen, bu çatışmalardan doğan kaygı ve gerginlikleri, çökkünlükleri azaltan, rûhî uyum düzeyini artıran, kişiler arası ilişkileri daha da olgunlaştıran tüm teknik ve yöntemlere psikoterapi denilebilir”¹¹⁴. Bu tarife göre psikoterapi; “Problemlili kişi ile, onun kişisel probleminin çözümüne yardımcı olabilecek uzman kişi arasında, problemin çözümüne dönük olarak kişi-kişiye, yüz-yüze ceryan eden psikolojik bir yardımcı”¹¹⁵ ifade eden “psikolojik danışma” anlamında da kullanılmaktadır.

Bu açıklamalardan hareketle, biz bu çalışmamızda psikoterapiyi; kurumsal (klinik ortamda uygulanan psikoterapi) anlamının ötesinde her sahada kullanılan ve bireye psikolojik yardım olarak ifade edilen “psikolojik danışma” anlamında¹¹⁶ ele alarak konumuzu değerlendirmeye gayret edeceğiz.

¹¹³ Saygılı, Sefa, *Ruh Hastalıkları ve Korunma Yolları*, İst., 2001, s.180.

¹¹⁴ Güleç, Cengiz, *Psikoterapiler*, Ankara, 1993, 11.

¹¹⁵ Tan, Hasan, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, İst., 1986, 19.

¹¹⁶ Bazı uzmanlar, psikoterapi ile psikolojik danışmayı birbirinden ayırırken, bazı uzmanlar da eşanlamlı olarak kullanmakta ve iki terim arasında bir ayırım yapmamaktadır. İki terimin aynı olduğu görüşünü benimseyen uzmanlara göre uygulamada kurumsal yapı ve yaklaşım biçimleri farklı olsa da psikoterapi ve psikolojik danışma, amaçlar ve erişilmek istenen sorunlar bakımından birbirinin aynıdır. Her ikisi de psikolojik ilişki içinde sürdürülen terapotik süreçlerdir. Amaç, bireye psikolojik yardım sağlayarak onun uyumsuzluk yaratan davranışlarını değiştirmesinde ve böylece kendini gerçekleştirmesine yardımcı olmaktır. Bu bakımdan psikoterapi yerine psikolojik danışma, psikolojik danışma yerine psikoterapi denmesi, kullanılan terminolojinin ötesinde hiçbir ayrılığa işaret etmez. (Bkz., Tan, 18-20; Kepçeoğlu, Muharrem, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Ankara, 1996,181).

B- Haset ile İlgili Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması

Psikolojide bencillik olarak ifade edilen haset; insanda bulunan ve kötüye kullanılabilen bir duygu ve huydur¹¹⁷. Bu duygu her insanda da mevcuttur. Fakat, bu duygunun derecesi kişinin imanı, bilgisi ve kültürü, psikolojik ve sosyolojik durumuna göre değişiklik arzeder.

Hz. Peygamber (s.a.v.), haset duygusunun psikolojik olarak her insanda bulunduğunu belirtir ve "Üç şey vardır ki, onlardan hiç kimse kurtulamaz: uğursuzluk hissi, sû-i zan ve haset" buyurur,

- "Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlardan kurtuluş çaresi nedir?" diye sorulur. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.):

- "Uğursuzluk hissettiğinde onun üzerinde durma, sû-i zan ettiğinde onu araştırma, haset ettiğinde de onu fiilyata koyma."¹¹⁸ diye cevap verir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in: "Önceki milletlerden size geçen hastalık, haset ve kindarlıktır. ..." ¹¹⁹ buyurması da, hasedin; fertte olduğu kadar toplumda yaygınlaştığında sosyo-psikolojik bir hastalık haline geldiğine işaret etmektedir.

Hasedin daha önceki milletlerde bulunan bir hastalık olduğu gibi Kendi ümmetine de bu hastalığın isabet edeceğini bildiren Hz. Peygamber (s.a.v.):

- "Ümmetime, diğer ümmetlerin hastalığı isabet edecektir." buyurunca, Oradaki sahabiler:

- "Ey Allah'ın Nebisi! Diğer ümmetlerin hastalığı nedir?" diye sorarlar.

Hz. Peygamber de:

- "Eşr (şımarıklık)¹²⁰, batr (azgınlık)¹²¹, tekasür (çoklukla öğünmek)¹²² ve dünya malı konusunda tenâcüş (yarış)¹²³, birbirine kindar-

¹¹⁷ Nevevî, VI, 116; Ayrıca bkz. Kırca, Celal, *Kur'ân-ı Kerîm'de Fen Bilimleri*, 1989, ist., s. 301.

¹¹⁸ Beğavî, XIII, 114; Mâverdi, 265; Heysemî, VIII, 78; İbnu Hacer, *Feth*, X, 396 (Abdurrezzaktan naklen); Suyûtî, *el-Câmi*, h.no: 5983; Heytemî, I, 58; Mubârekfûrî, VI, 55.

¹¹⁹ Beyhakî, V, 267; Beğavî, XIII, 117.

¹²⁰ Eşr; nimete nail olduğunda ve zenginliğin uzun sürmesindeki sevinçten kaynaklanan aşırı azgınlıktır. (İbnu'l-Esîr, I, 51, 135)

¹²¹ Batır; eşr'in biraz daha alt mertebesidir.

lık ve birbirini çekememedir, hatta (işin sonu) zulüm olur.”¹²⁴ diye cevap verir. İbnu Receb’in rivayetinde “Zulüm, sonra adam öldürmedir.”¹²⁵ şeklinde geçmektedir.

Bunu te’yid eden müşahhas bir örnek olarak şu hadîs zikredilebilir: “Üç şey vardır ki, bunlar her hatanın temeli ve esasıdır; onlardan sakının: Kibirden sakının; çünkü kibir, İblis’i Adem’e secde etmemeye sevk etmiştir. Hırstan sakının; çünkü hırs, Adem’i yasak ağaçtan yemeye sevk etmiştir. Hasedden sakının; zira Adem’in çocuklarından biri, diğerini hasedinden dolayı öldürmüştür.”¹²⁶

Görüldüğü üzere bu hadîsler, hasedin; insanlık tarihi boyunca var olduğunu ve insanları yasakları işlemeye sevk ettiğini, hatta kan dökmeye kadar götürdüğünü anlatmaktadır.

Haset, psikolojik açıdan değerlendirildiğinde, insanın bedenini içten yıkan, mecalsiz ve halsiz bırakan, huzursuz eden, içten yakıp tüketen psikolojik bir hastalıktır.

Hasen el-Basrî (v. 110/728), “Her insanda haset vardır. Kim hasedini bağı ve zulme vardırmasa ona bir sorumluluk yoktur.” sözüyle hasedin her insanda bulunduğunu ifade etmiştir.

İslâm ahlâkçıları da hasedi bir tür rûh hastalığı sayarlar¹²⁷. Meselâ; hasedin, yaratılıştan var olan bir duygu olduğunu söyleyen Heytemî; onun kalbî (psikolojik) hastalıklardan olduğunu ifade ederken¹²⁸, Kınalızâde de hasedi, en şümullü ve en şiddetli ruh hastalığı olarak nitelendirmektedir¹²⁹.

¹²² Tekâsür; nüfus ve mâl çokluğu ile övünmektir (İbnu Manzur, V, 132).

¹²³ Tenâcüş; fiyadı artırmak için alış veriş kızıştırmaktır (İbnu'l-Esîr, V, 21); İbnu Receb’in rivayetinde “Tenâcüş” yerinde “tenâfüs” kelimesi geçmektedir ki, bu Kur’ân’ın “Yarışanlar yarışsın” âyetine muhaliftir. Bu bakımdan hadîsin siyakı içinde “tenâcüş” kelimesinin daha doğru olduğu kanaatindeyiz.

¹²⁴ Hâkim, IV, 186.

¹²⁵ İbnu Receb, II, 261; Heytemî, I,

¹²⁶ Müttakî, III, 256.

¹²⁷ Çağrıci, Mustafa, “Haset”, D.İ.A. XVI, 388.

¹²⁸ Heytemî, I, 58.

¹²⁹ Kınalızâde, 224.

Zikredilen açıklamalar göstermektedir ki, haset; her insanda bulunan ve kurtulması mümkün olmayan fitrî ve psikolojik bir duygu olup, ancak eyleme dönüştüğü zaman ferdi ve toplumu helak eden habis bir hastalık olmaktadır.

C- Hasetle İlgili Hz. Peygamber'in İcra Ettiği Psikoterapi Yöntemleri

Hasedin (psikolojik) bir hastalık olduğunu beyan eden Hz. Peygamber (s.a.v.), aynı zamanda bu hastalığın ferde, topluma ve dine verdiği zararları da beyan etmiştir. Ferdin ve toplumun huzurlu yaşaması için böyle psikolojik bir rahatsızlığın da iyileşmesi hususunda psikoterapi icra etmiş ve insan tabiatında mevcut olan bu hastalığın zararsız hale gelmesi için gerek Kur'an'la gerekse hadisleriyle hedefler göstermiş ve iyi yönlere kanalize etmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gösterdiği bu hedefleri maddeler halinde şu şekilde ifade edebiliriz:

1-Haset Etmeyi Söze ve Eyleme Dönüştürmemek

Her insanın tabiatında var olan haset duygusunun sökülüp atılması imkansızdır. Böyle bir duygunun insana verilmesinin de hikmetsiz olduğu düşünülemez. Ancak iradeyle kötüye kullanılması sebebiyle habis olan veya yerinde kullanılmadığında zararlı hale gelen bu duygunun mecrası değiştirildiğinde faydalı hale getirilebilir. Tıpkı ateşin kötü gaye için kullanıldığında zararlı, ihtiyaçlar için kullanıldığında ise çok faydalı bir nimet olması gibi. Bunun için haset duygusunun söz ve eyleme dönüştürülmemesi istenerek: "Uğursuzluk hissettiğinde onun üzerinde durma, sû-i zan ettiğinde onu araştırma, haset ettiğinde de onu fiiliyata koyma."¹³⁰ buyurulmuştur. Kur'an'da da "*Haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden felakın Rabbine sığınırım.*"¹³¹ ifadesinde "haset" duygusundan değil, "haset ettiği zaman denmesi" de hasedin eyleme dönüştürülmesine işaret etmektedir

2-Haset Etmenin Zararlarını Düşünmek

¹³⁰ Beğavî, XIII, 114; Mâverdi, 265; Heysemî, VIII, 78.

¹³¹ Felak, 113/5.

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in, bir çok hadîslerinde hasedin zararlarını anlatarak hased etmemeyi yeğlediği görülmektedir.

“... Birbirinizi haset etmeyin ...”¹³². buyurarak müslümanların birbirlerini haset etmemelerini isteyen Hız. Peygamber (s.a.v.): “Fakirlik neredeyse küfür olacaktı, haset de neredeyse kadere galip gelecekti.”¹³³ hadîsi ile de haset etmenin zararına karşı dikkatli olunmasına işaret etmiştir.

Hız. Peygamber (s.a.v.): “... Bir mü'min kişinin kalbinde iman ile haset birlikte bulunmaz.”¹³⁴ buyurmasıyla, haset ile imanın birbiri ile barışmadığını. imanın hasedi kabul etmediğini ve ikisinin kalpte bir arada bulunamayacağını haber vermiştir. Dolayısıyla haset, kâmil bir mü'minin özelliği olamaz.

Hasedin zararları ile ilgili şu hadîsleri de zikredebiliriz:

“Haset; iyilikleri yer bitirir, tıpkı, ateşin odunu (veya otu) yakıp bitirdiği gibi...”¹³⁵.

“Hased, imanı ifsat eder, tıpkı sabir¹³⁶'in balı bozduğu gibi.”¹³⁷

“Hasetçi, dedi-koducu ve kahin benden değildir, Ben de ondan değilim, buyurmuş ve “*Mü'min ve mü'minata yapmadıkları şeylerden dolayı eziyet verenler, büyük bir iftira etmişler ve ap açık günah işlemişlerdir*”¹³⁸ âyetini okumuştur. Hadîste geçen “Benden değildir” ifadesi; kâmil bir yol üzerine değildir, tam olarak benim sünnetim üzerine değildir, kâmil bir mü'min olamaz, çekememezlik mü'mine yakışmaz, demektir.

Mü'minlerin birbirlerini haset etmemelerini isteyen Hız. Peygamber (s.a.v.)¹³⁹, ümmetin içinde birbirlerini haset edenlerin çoğalacağı

¹³² Buhârî, Edeb, 57; Müslim, Birr, 24, 27; Ebû Dâvûd, Edeb, 47; Tirmizî, Edeb, 24; Mâlik, Hüsnü'l-Huluk,14; Beyhakî, V, 263.

¹³³ Beyhakî, V, 267.

¹³⁴ Nesâî, Cihad, 8; Beyhakî, V, 267.

¹³⁵ Ebû Dâvûd, ; Beyhakî, V, 266; Suyûtî, *el-Câmi*, h. no: 3817; Münzirî, III, 326;

¹³⁶ Azvay denilen bir çeşit acı ağacın suyu

¹³⁷ Suyûtî, *el-Câmi*, h. no: 3819.

¹³⁸ Ahzâb, 33/85.

¹³⁹ Buhârî, Edeb, 57; Müslim, Birr, 24, 27; Ebû Dâvûd, Edeb, 47; Tirmizî, Edeb, 24; Beyhakî,V, 263.

endişesini de şu hadîsiyle haber vermektedir: “Ümmetim üzerine en çok korktuğum şey; mallarının fazlalaşması, netice de birbirlerini haset etmeleri ve birbirleri ile savaşmaları”¹⁴⁰ buyurarak, ümmetinin birbirlerini haset etmelerini ve öldürmelerini, onların dünya nimetlerini fazla miktarda elde etmiş olmalarına bağlamaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’e: “Ey Allah’ın Rasûlü! İnsanlardan hangisi daha üstündür?” diye sorulduğunda Hz. Peygamber (s.a.v.): “Kalbi mahmum, lisanı sâdık olandır.” buyurmuştur. Oradaki sahabiler: “Dili sâdık olanın ne demek olduğunu biliyoruz, kalbi mahmum ne demektir?” diye sorarlar. Hz. Peygamber (s.a.v.) de: “İçinde günah ve zulüm, kin ve haset bulunmayan takvâlı, temiz kalbtir ...”¹⁴¹ buyurur.

Bir hadîste de “İnsanlar birbirlerini haset etmedikçe hayır içinde olacaklardır.”¹⁴² buyurulur. Yani, birbirlerini haset etmedikçe izzet ve hayır içinde olacaklardır. Bunun için inanan bir insanın böyle bir hastalıktan kurtulması için imanını kuvvetlendirmesi gerekir. Çünkü kuvvetli bir imanın bulunduğu kalpte haset yer bulamaz.

Hasedin kalbî hastalıklardan olduğunu ve bunun ancak ilim ile tedâvî edilebileceğini söyleyen Heytemî, hasedin hem dinî hem de dünyevî zararı olduğunu söyleyerek bu hastalığa faydalı olan ilmin de; haset edilen kişinin ne dinine ne de dünyasına zararı olmadığını, zararın sadece haset edene olduğunun bilinmesi olarak ifade eder¹⁴³. Çünkü haset eden kişi, haset ettiği kişinin gybetini eder, ona zulüm eder ve o kişinin zarar görmesine çalışır. Böylece mazlum olan haset edilene eziyet verdiği için dolayı iyilikleri yok olur, âhirete müflis olarak varır, dünyada da haset ettiği kişide bulunan üstün niteliklerin verdiği üzüntü ve kederden dolayı sürekli huzursuzluk içinde olur. Bunun için olmalı ki, Ahnef b. Kays, “Haset edenin rahatı yoktur”¹⁴⁴ demektedir.

¹⁴⁰ Gazâlî, III, 188 (İbnu Ebi'd-Dünya'dan naklen).

¹⁴¹ İbnu Mâce, Zühhd, 24; Beyhakî, V, 264.

¹⁴² Münziri, III, 326.

¹⁴³ Heytemî, I, 58.

¹⁴⁴ Beyhakî, V, 273.

3- Dünyevî Bakımdan Aşağıda, Uhrevî Bakımdan Üstün Olana Bakmak

Haset eden kişi, dünyevî ve maddî olan hususlarda sürekli kendisinden aşağıda olana, mânevî yönden de kendisinden yukarıda bulunana bakmalı, kendisi de mâneviyatta terakki etmeye çalışmalıdır. Bununla ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Biriniz, mal ve yaratılışça kendisinden üstün olana bakınca, nazarını bir de kendisinden aşağıda olana çevirsin. Böyle yapmak, Allah’ın üzerinizdeki nimetini küçük görmemeniz için gereklidir.”¹⁴⁵.

“İki haslet vardır ki, bunlar kimde bulunursa Allah o kişiyi şükredici ve sabredici yazar, bunlar kimde bulunmazsa Allah o kişiyi şükredici ve sabredici yazmaz: Kim dînî hususlarda kendinden üstün olana bakar da bu konuda ona uyarsa, dünya işlerinde de durumu kendisinden düşük olana bakar ve kendisindeki ona olan üstünlük sebebiyle Allah’a hamd ederse Allah o kişiyi şükredici ve sabredici yazar. Kim de dînî hususlarda kendinden aşağı olana, dünya işlerinde de durumu kendisinden yukarıda olana bakar da kendisinde olmayan şeylerden dolayı üzülürse, Allah o kişiyi şükredici ve sabredici yazmaz.”¹⁴⁶. Tîbî (v.743/1342), bu hadis ile ilgili şöyle der: “Bu hadis, her türlü hayrı ihtiva eden şümmüllü bir hadîstir. Çünkü insan dünyalık konusunda kendinden üstün olanı gördüğünde nefsi, onun gibi olmak ya da ona yakın olmak ister. Bu sebeple de Allah’ın kendisine ihsan ettiği nimetleri küçük görür, dünyalığının artmasına hırs gösterir. Fakat dünyalık konusunda kendinden aşağı olana bakınca Allah’ın kendisine verdiği nimetlere şükreder, mütevazi olur ve hayırlı işlerde bulunur.”¹⁴⁷.

İnsan yaratılışı itibarıyla haset etmeye meyyaldır. Allah’ın başkalarına ihsan ettiği üstünlükler, kişide haset etmeye sebep olmaktadır. Bu bakımdan başkalarındaki üstünlükleri gören kişi, kendisinde olan nimetleri küçük görür ve onlara nankörlük eder, kıskançlık meydana gelir¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Buhârî, Rikak, 30; Müslim, Zühd, 8; Tirmizî, Kıyamet, 59; Beğavî, XIV, 291-292.

¹⁴⁶ Tirmizî, Kıyamet, 58; Beğavî, XIV, 293; Suyûtî, *el-Câmi*, h.no: 3918.

¹⁴⁷ Munâvî, Muhammed Abdurrauf, *Feyzul-Kadir*, Beyrut, ts., III, 442.

¹⁴⁸ Munâvî, II, 73.

Şunu hemen belirtelim ki; bu açıklamalardan İslâm'da zenginliğin ve zenginlerin kötülendiği mânâsı anlaşılmalıdır. Burada, zenginlerin malına veya başkalarında bulunan üstünlüklere bakarak onların haset edilmemesi ve kişinin kendisine verilen nimetleri görebilmesi için kendisinden daha az nimet verilenlere bakarak elindeki nimetlere şükretmesi, az nimet verilmiş ise sabretmesi istenmektedir.

4- Kendisine Verilen Nimetlerden Mesul Olduğunu Düşünmek

Her insan kendisine bahşedilen nimetlerden mesuldür, başkasının elinde bulunanlardan sorumlu değildir. Kur'ân-ı Kerim'de "*Elbette o gün naîmden sorulacaksınız*"¹⁴⁹ buyurulmaktadır. Naîm; kendisiyle lezzet duyulan; hayat, sıhhat, afiyet, yenen şeyler, içilen şeyler vs. her şeyi ihtiva temektedir. Bu âyet nazil olduğu zaman Zübeyr İbnu Avvam (r.a.) "Ey Allah'ın Rasûlü! Biz hangi nimetlerden hesaba çekileceğiz?" diye sorar. Rasûlullah da "İki kara; hurma ve su, haberiniz olsun ki, bu olacak."¹⁵⁰ diye cevap vermiştir. Bir başka hadîste de "Kıyamette nimetlerden kişiye sorulacak ilk sorunun 'Vücutuna sıhhat vermedim mi? Sana soğuk su içirmedim mi?' denmesi."¹⁵¹ olacağı bildirilmiştir.

Böylece insan içtiği soğuk sudan bile -şükürünü eda etmez ise- sorguya çekileceği anlatılmaktadır.

Bu bakımdan bir insanın ilk önce üzerinde durması gereken husus; "Bana verilen meziyetleri, ne kadar değerlendirebildim ve şükürünü ne derece îfâ edebildim." şeklinde düşünmesi ve kendisini kontrol etmesidir.

5-Dünyevî Varlıkların Geçici Olduğunu Düşünmek

Kur'ân-ı Kerim'de "*Mal ve evladın dünya hayatının süsü; salih ve hayırlı işlerin ise sevab bakımından Allah'ın katında daha hayırlı ve ümit bağlamaya daha layık şeyler olduğu*"¹⁵² bildirilmekte ve "*Herkes*

¹⁴⁹ Tekâsür, 102/8.

¹⁵⁰ Tirmizi, Tefsir, 102/3.

¹⁵¹ Tirmizi, Tefsir, 102/5.

¹⁵² İsrâ, 17/46.

fanidir, Bâkî olan ise yalnız Rabbindir.”¹⁵³, “Her şey helak olup gidicidir, yalnız Allah’ın rızası için olanlar hariç”¹⁵⁴ buyurulmaktadır.

Bu âyetler de göstermektedir ki, dünyaya ait olan her şey fani ve geçici, Allah’ın rızası için yapılan şeyler ise bakileşmektedir.

O bakımdan dünyevî varlıkların ve güzelliklerin geçici ve fani olduğunu, çok nimetin çok zahmetinin ve külfetinin bulunduğunu, ihsanın çokluğu nisbetinde hesabının da büyüklüğünü, haset ettiği üstünlüklerin kendisinde olduğunda hakkında hayırlı olup olmadığını bilmediğini, dolayısıyla hakkında böylesinin daha hayırlı olduğunu düşünmekle haset duygusunun zararlı hale gelmesine mani olabilir.

Bu bakımdan Hz. Peygamber (s.a.v.)’in şu hadîsi dikkat çekicidir: “Dünyasını (âhiretten) daha fazla seven âhiretine zarar verir, âhiretini (dünyadan) daha fazla seven de dünyasına zarar verir; siz bâkî olanı, fani olana tercih ediniz.”¹⁵⁵.

6- Zenginlerle Az Oturup Kalkmak

Bir hadîste mâlî bakımdan zengin olanlarla az oturup-kalkmak tavsiye edilmekte ve “Zenginlerin yanında az bulunun. Zira böyle yapmanız, Allah’ın (size olan) nimetlerini küçük görmemenize yardımcı olur.”¹⁵⁶ buyurulmaktadır.

Bazı alimler; bu hadîste mühim bir hastalığın ilacının var olduğunu söyleyerek; bir kimsenin, kendisinden üstün kimseye bakınca bu halin onda haset uyandırmayacağından emin olamayacağını belirtmişlerdir. Bu haset hastalığının ilacı da kişinin kendinden aşağıda olana bakmasıdır. Zira aşağıda olana baktığı takdirde kendi haline şükretmeye tevessül edeceği ifade edilmiştir¹⁵⁷.

Zenginlerle çokça oturup kalkmanın kişiye verdiği huzursuzluğu anlatması bakımından İbnu Avn (v.151/768)’in şu sözü dikkati çekmektedir: “Zenginlerle beraber oldum, benden daha fazla tasalı olanı

¹⁵³ Rahmân, 55/26-27.

¹⁵⁴ Kasas, 28/88.

¹⁵⁵ Hâkim, IV, 343, 354.

¹⁵⁶ Suyûtî, *el-Câmi*, h.no: 1360.

¹⁵⁷ Bkz. Canan, XIV, 54.

görmedim. Çünkü bir binek görsem benimkinden daha iyi, bir elbise görsem benimkinden daha güzel görüyordum. Fakirlerle birlikte oldum, rahata kavuştum.”¹⁵⁸. Bunun için olmalı ki, Mâverdî (v.450/1058); hasedin hakikatının, insanlardaki üstün niteliklerden dolayı şiddetli üzüntü duymak olduğunu söyler¹⁵⁹. Adler (v.1937) de; kendini sürekli başkalarıyla karşılaştırmaktan doğan bu gibi haset duygularının ilgili kişilerin mutluluk şansını olumlu yönde etkilemeyeceğinin doğal olduğunu belirtir¹⁶⁰.

7-Teşebbüsleri Gizli Tutmak

Hz. Peygamber (s.a.v.): “İhtiyaçlarınızı başarı ile elde etme hususunda onları gizlemekte yardım dileyiniz. Zira her nimetin hasetçisi vardır.”¹⁶¹ buyurmuştur. Bu bakımdan üstün nimetlere sahip olanların, bir işe teşebbüs ettiklerinde bu teşebbüslerini gerçekleştirene kadar gizli tutmaları, olur olmaz şekilde her yerde ve herkese özellikle de kendisini tanıyanlara karşı gizli tutmaları haset edilmeye mâni olacaktır.

8- Başkalarının Haset Etmesine Fırsat Vermemek

Haset edilen kişi de; başkalarının haset edeceği davranışlardan ve sözlerden sakınmalı, yaptığı işlerde başkalarının hasedini uyandırmayacak şekilde hareket etmeye çalışmalıdır. Haset edildiğini hissettiğinde Allah’a yönelmeli ve O’na sığınmalıdır. Kavî olarak Kur’ân ve hadislerde bulunan duaları okumanın yanında fiilî olarak da her türlü gösteriş ve övünmekten uzak durmalıdır.

Kur’ân-ı Kerîm’de hasetçi haset ettiği zaman onun şerrinden Allah’a sığınılması öğretilmektedir¹⁶².

Muharib b. Disar; komşularının haset etmemesi için yeni elbise giymediğini belirterek “Komşularımda olmayan bir hasedin ortaya çıkmasından korktuğum için yeni elbise giymeyi terk ediyorum.” demiştir.

¹⁵⁸ Munâvî, II, 73.

¹⁵⁹ Mâverdî, 261.

¹⁶⁰ Adler, İsanı Tanıma Sanatı, 247.

¹⁶¹ Beyhakî, V, 277; Heysemî, VIII, 195.

¹⁶² Felak, 113/1-6.

Kendisinde bulunun meziyetlerin bizzat kendisinden değil, onların Allah'ın kendisine ihsanı olduğundan bahsetmeli (tahdis-i nimet yapmalı) ve şükürünü eda etmeye çalışmalı ve başkalarının haset duygusunu tahrik edecek durumlardan sakınmalıdır¹⁶³.

9- Başkalarına İhsanda Bulunmak

Haset etmenin sebeplerinden birisi cimriliştir. Bu bakımdan bu duygunun kötü yönden iyi yöne çevrilebilmesi, diğer bir ifadeyle cimriliğin dolayısıyla hasedin giderilebilmesi için, içinde haset hissi uyanan kişi, başkalarına imkan dahilinde her fırsatta ihsanda bulunmalıdır. Kur'an'da "*Her kim nefsinin aşırı cimriliğinden, hırsından ve kıskançlığından korunursa, işte onlar kurtuluşa ererler.*"¹⁶⁴ Buyurulmaktadır. Bunun için de gerek Kur'an'da gerekse hadislerde başkalarına ihsanda bulunulması istenmiş ve "*Muhakkak ki, Allah, adâleti, ihsanda bulunmayı, akrabalara ve yakınlarla vermeyi emrediyor ...*"¹⁶⁵ buyurulmuştur.

10- Haset Duygusunun Mecrasını İyi Şeylere Yöneltmek

Hz. Peygamber (s.a.v.), haset duygusunun mecrasının kötü yönden iyi yöne değiştirilmesinin yolunu göstererek: "Hased iki şeyde olur: Biri, Allah'ın kendisine Kur'an'ı nasib edip onun haramını haram, helâlını da helâl kabul ederek onun hükümleriyle amel eden kişi. İkincisi de; Allah'ın kendisine bol mal verip de ondan gece gündüz infakta bulunan kişi."¹⁶⁶ buyurmaktadır. Bir rivayette de "... o malla akrabasını görüp gözetir ve Allah'a itaatle amel eder. Bu kişi gibi olmayı arzulamaktır."¹⁶⁷ şeklinde geçmektedir.

İnsanın yaratılışında mevcut olan haset duygusunun kaldırılması imkansızdır. Ancak bu duygunun yönü gerek fert açısından gerekse

¹⁶³ Bkz. Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, 248

¹⁶⁴ Haşr, 59/9

¹⁶⁵ Nahl, 16/90.

¹⁶⁶ Beyhakî, V, 263.

¹⁶⁷ Tirmizî, Birr, 24; Ahmed b. Hanbel, II, 36; Beyhakî, V, 263; İbnu Receb, II, 262; Suyûtî, *el-Câmi*, h. no: 3818.

toplum açısından, hadîste de işaret edildiği gibi, eğitimle yararlı bir şekle kanalize edilebilir¹⁶⁸.

11- Üstünlüklerin Allah'ın Vergisi Olduğunu Düşünmek

Kur'ân'da "*Rabbinin rahmetini onlar mı taksim edip paylaşıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında Biz taksim ettik, birbirlerine iş gördürmeleri için kimini kimine derecelerle üstün kıldık, Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha üstündür.*"¹⁶⁹ buyurulmaktadır.

Kişi, kendisine verilmesini istediği üstünlüklerin, hakkında hayırlı olup olmadığını bilemez. Fakat Allah, kulunun faydasına olanı bilmekte ve ona göre takdir ve taksim yapmaktadır. Çoğu kez, fazla mal kişinin dünyası ve dini hususunda huzursuzluğa sebep olmaktadır. Onun için Hasen-i Basrî (v.110/728) şöyle der: "filanın, filanın malının aynı-sının sende de olmasını temenni etme, olaki, senin helakın o mal ile olabilir." Bu bakımdan kişi, bilmelidir ki, Allah, kulunun hayrına olanı bilir ve ona göre taksim yapar. Kişinin temenni ettiği esas fazlalık, kişinin uhrevî amelinde olmalıdır ve şöyle dua etmelidir: "Allah'ım! Dünyam ve âhiretim için benim için faydalı olanı bana ihsan et."¹⁷⁰

Bu bakımlardan başkalarında bulunan üstünlükleri gören bir insan, o faziletlerin Allah'ın birer vergisi olduğunu düşünmeli ve "Mâşâallah ve bârekallah" diyerek bu taksime razı olduğunu ifade etmelidir.

SONUÇ

Haset; kişinin, başkasında olan üstün niteliklerin yok olmasını ya da sadece kendisinde bulunmasını istemesidir. Haset, her insanın yaratılışında var olan bir duygu olmakla birlikte kişiye göre derecesi farklıdır. Haset duygusu söz ve eyleme dönüştürülürse zararlı hale gelir. Bu dinen ve ahlâken kötü bir durumdur, haramdır. Ancak Allah'ın kendisine üstün nimetler ve nitelikler verip de o nimetleri Allah'ın ri-

¹⁶⁸ Geniş bilgi için bkz. Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, 249.

¹⁶⁹ Zuhuf, 43/32.

¹⁷⁰ Hâzin, I, 349.

zasını kazanmakta kullanan kişinin durumunu arzu etmek, onun sahip olduğu imkanlara erişerek o imkanları Allah için kullanmayı istemek gıpta olmaktadır ve mecazen buna da haset denmektedir. Gıpta ise meşrudur ve sünnette de teşvik edilen bir durumdur.

Haset duygusunun mecrası, akıl ve irade ile kötü yönden iyi yöne değiştirilebilir. O da; başkalarının nail olduğu ve hak ettiği nimetlerin yok olmasını temenni etmek değil, o nimetlerin kendisinde de olmasını arzu etmek ve o nimetlere nail olabilmek için gayret etmek, neticede kısmetine rıza göstermek şeklinde olabilir. Ya da haset eden kişi, elinden hiç bir şey gelmiyorsa o zaman Hz. Peygamber'in beyan ettiği gibi, içindeki haset duygusunu kötüye kullanarak söze ve fiiliyata dönüştürmemeye ve o duygunun gerektirdiğiyle amel etmemeye gayret göstermek tarzında olabilir. Bu tarzda hareket eden bir insan, hasedin yönünü iyi tarafa çevirmekle birlikte sorumluluktan da kurtulmuş olur. Eğer haset etme, acizlikten kaynaklanır ve imkan bulduğunda fiiliyata dönüştürülecek, kötüye kullanılacak olursa, kişi mesul olur.

Haset duygusunu kötü yönde kullanmak, sahibini ve amellerini yok eden, rûhen huzursuz yapan psikolojik bir hastalıktır. Diğer psikolojik rahatsızlıklar tedavî edildiği gibi bunun da tedâvî edilmesi gerekir. Bu bakımdan haset ile ilgili hadisler incelendiğinde Hz. Peygamber'in; haset duygusunu kötü yönde kullanarak hem kendisini, hem de başkalarını huzursuz eden insanları tedavî etmek için çeşitli psikoterapi yöntemleri icra ettiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed (v.1162/1749), Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlî'l-İlbâs ammâ İštehera mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs, (I-II), Beyrut, 1988.
- Adler, Alfred (v.1937), İnsanı Tanıma Sanatı (Çev. Kamuran Şipal), İst., 1998.
- _____, Yaşama Sanatı (Çev. Kamuran Şipal), İst., 1998.
- Ahmed b. Hanbel, Müsned (I-VI), İst. 1992.
- Alûsî, Şihabuddin Mahmud el-Bağdadî (v. 1270/1854), Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî, (XXX), Beyrut, 1985.
- Âsım Efendi (v.1820), Kâmus Tercemesi (I-IV), İst.
- Aydın, Hayati, Kur'an'da İnsan Psikolojisi, İst., 2002.
- Aynî, Bedruddin Ebû Muhammed b. Ahmed (v. 855/1451), Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî, (I- XXV), Beyrut, ts.
- Beğavî, el-Huseyin b. Mes'ûd (v.516/1122), Şerhu's-Sünne (I-XVI), Beyrut, 1983.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el- Hüseyin (v. 458/1066), Şuabu'l-İman (I-VII), Beyrut, 1990.
- Beyzâvî, Abdullah b. Ömer (v.791/1388), Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl (I-II), İst, ts.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail (v. 256/870), Sahih (I-VIII), İst., 1992.
- Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, (I-XVIII), Ankara, 1988.
- Coşkun, Selçuk, Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı, Erzurum, 1996.
- Çağrıncı, Mustafa, "Haset", D.İ.A. İst.
- Dârekutnî, Ali b. Ömer (v. 385/995), Sünen (I-II), Dâru'l-Fikr, 1994.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdillâh b. Abdirrahmân (v.255/868), Sünen (I-II), İst. 1992.
- Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1993.

- Dölek, Adem, "Bazı Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, yıl,2, sayı, 4, 2003, dinbilimleri. Com.
- _____, *Edebî Açından Hadislerde Teşbih ve Temsiller*, Erzurum, 2001.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'âs (v. 278/888), *Sünen (I-V)*, İst. 1992.
- Ebû'l-Bekâ, Eyyub b. Musa (v.1094/1683), *el-Külliyât Mu'cemün fi'l-Mustalahât ve'l-Furûk'l-Lüğaviyye*, Beyrut, 1993.
- Edmondo de Amicis, *Çocuk Kalbi* (Çev. İbrahim Alaattin), İst, 2001, s., 287.
- Fîrûzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Yakub (v.817/1414), *el-Kâmûsu'l-Muhît, (I-IV)*, Beyrut, 1991.
- Elmalılı, Hamdi Yazır (v.1942), *Hak Dîni Kur'ân Dili, (I-IX)*, Eser Neşriyat, ts.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (v. 505/1111), *İhyâu Ulûmiddin (I-IV)*, Beyrut, ts.
- Güleç, Cengiz, *Psikoterapiler*, Ankara, 1993.
- Hâkim, Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Neysâbüri (v. 405/1014), *el-Müstedrek alâ's-Sahihayn (I-V)*, Beyrut, 1990.
- Hâzin, Alâuddin Muhammed b. İbrahim (v. 463/1071), *Lübâbu't-Te'vîfi Meâni't-Tenzîl (I-IV)* Beyrut, ts.
- Heysemî, Nuruddin Ali b. Ebi Bekir (v. 807/1404), *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid (I-X)*, Beyrut, ts.
- Heytemî, Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer el-Mekkî (v. 974/1566), *ez-Zevâcir an İktirâfi'l-Kebâir (I-II)*, Mısır, 1951.
- İbnu Hacer, Şihâbüddin Ahmed b. Ali (v. 852/1448), *Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahihî'l-Buhâri (I-XIII)*, Beyrut, 1988.
- _____, *el-Metâlibu'l-Aliye bi Zevâidi'l-Mesânidi's-Semâniyye (I-IV)*, Beyrut, ts.
- İbnu Huzeyme, Muhammed b. İshak (v. 311/923), *Sahih (I-IV)*, Beyrut, 1992.
- İbnu Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail (v.774/1372), *Tefsiru Kur'âni'l-Azîm (I-IV)*, Daru'l-Fikr, ts.
- İbnu Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî (v.276/889), *Garîbu'l-Hadîs (I-II)*, Beyrut, 1988.

- İbnu Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid v.(273/886), Sünen (I-II), İst. 1992.
- İbnu Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem (v.711/1311), *Lisanu'l-Arab* (I-XV), Beyrut, ts.
- İbnu Receb, Zeynuddin Abdurrahman b. Şihabiddin (v. 795/1393), *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem* (I-II), Müessesetü'r-Risale, ts.
- İbnu'l-Esîr, Mecdüddin Ebûssaadet el-Mübarek b. Muhammed (v. 606/1209), en-Nihâye fi Garîbi'l- Hadîs ve'l-Eser, (I-V), Beyrut, ts.,
- İbnu'l Kayyım el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr (v. 751/1350), et-*Tıbbu'n-Nebeviyyü*, Beyrut, ts.
- İsfehânî, er-Râğib (v. 502/1108), el-Müfredâtü fi Garîbi'l-Kur'ân, Beyrut, ts.
- Kepçeoğlu, Muharrem, Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Ankara, 1996,181).
- Kınalızâde, Ali Efendi, Ahlâki-i Alâî, İst., (Tercüman 1001 Temel Eser Serisi 30), ts.
- Kırca, Celal, Kur'ân-ı Kerim'de Fen Bilimleri, İst., 1989.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (v. 671/1272), el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân (I- XX), Beyrut, 1993.
- Kuşeyrî, Abdulkerim b. Hevâzin en-Neysâbü'rî (v. 465/1073), er-Risaletü'l-Kuşeyriyye fi İlmi't-Tasavvuf, Beyrut, 1993.
- Mâlik b. Enes (v. 179/795), el-Muvattâ' (I-II), İst. 1992.
- Mâverdü, Ali b. Muhammed (v. 450/1058), Edebu'd-Dünya ve'd-Dîn, İst., 1985.
- Miras, Kamil (1957), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Ter-cemesi ve Şerhi* (IV-XII), Ankara, 1986.
- Mubârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahim (v. 1353/1934),*Tuhfetü'l-Ahfazi bi-Şerhi't-Tirmizî* (I-X), Beyrut, 1990.
- Münâvî, Muhammed Abdür-rauf (v. 1031/1622), *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi's-Sağîr*, (I-VI), Beyrut, ts.
- Münzirî, Zekiyyuddin (v. 656/1258), et-Terğib ve't-Terhib (I-V), Mek-tebetü Pamuk, ts.

- Müslim b. el-Haccâc (v. 261/874), *Sahih* (I-III), İst. 1992 (ofset baskı)
- Nâim, Ahmed (v.1934), *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Ter-cemesi ve Şerhi* (I-III), Ankara, 1979.
- Necati, M. Osman, *Hadîs ve Psikoloji* (Terc: Mustafa Işık) Ankara, 2000.
- _____, *Kur'ân ve Psikoloji* (Terc: Hayati Aydın), Ankara, 1998.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman b. Şuayb (v. 303/915), *Sünen* (I-VIII), İst. 1992.
- Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref (v. 676/1277), *Şerhu Sahih-i Müslim* (I-XVIII), Beyrut, ts.
- Râzî, Fahrüddin (v. 606/1209), *et-Tefsîru'l-Kebîr* (I-XXX), Tahran, ts.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefâsir* (I-III), Mekke, 1976.
- Sami, Şemseddin (1850-1904), *Kâmûs-i Türkî*, Beyrut, 1989.
- Saygılı, Sefa, *Ruh Hastalıkları ve Korunma Yolları*, İst., 2001.
- _____, *Mutluluk Elimizde*, İst., 2001.
- Sehâvî, Muhammed b. Abdîrrahman (v. 902/1495), *el-Mekâsidu'l-Hasene*, Beyrut, 1985.
- Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (v. 911/1503), *el-Câmiu's-Sağîr*, (I- II), Beyrut, 1990.
- _____, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, Beyrut, 1986.
- Tan, Hasan, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, İst., 1986.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd(v.204/819), *Müsned*, Beyrut, ts.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa (v.279/892), *Sünen*, İst.,1992.